שנפטר בברכת טרם פרי האדמה שצריך על הירקות בטיטול ראשון ור״י מולק וסובר דלא נפטר באותה ברכה משום דלגדתא והלילא הוי הפסק טובא אלא טעמו של דבר לפי שהמרור נתנו כדברים הבאים מתחת הסעודה בתוך הסעודה שברכת הלחם פוטרתו וכמ״ש התוספות (קטו. ד״ה והדר) והרא״ש בפרק ערבי פסחים (פי׳ כו) נמשך ממחלוקתם זו דנחלקו נמי לענין טרם נפשות דלר״י דהוי הפסק בלגדתא והלילא ממילא צריך לברך אחר טיטול ראשון טרם נפשות שאין ברכת המזון פוטרת מה שאכל כבר קודם סעודה והפסיק בלגדתא והלילא בין אכילה לסעודה ולרשב״ם אין צריך לברך דמאחר דלגדתא והלילא לא הוי הפסק כל עיקר שהרי ברכת טרם פרי האדמה שצריך על הירקות בטיטול ראשון פוטר ג״כ טיטול שני מברכת טרם פרי האדמה א״כ ממילא נמי ודאי ברכת המזון שלאחר הסעודה שפוטר טיטול שני מברכה שלאחריו פוטר ג״כ טיטול ראשון מברכה שלאחריו וכן נראה ממה שהביא הרא״ש מחלוקת רשב״ם ור״י בפסקיו דאלמא דנפקא מינייהו לענין דינא דאין דרכו של הרא״ש להביא המחלוקת של המפרשים בפירושא דשמעתתא היכא דלא נפקא מינייהו מידי לענין דינא: **וצריך לבאר** שזה שכתב רבינו דלרשב״ם אין צריך לברך. דמשמע דאם בא לברך הרשות בידו היינו לומר שאם נתכוין בטיטול ראשון שלא לפטור בברכה זו כי אם אלו הירקות שבטיטול זה ממילא צריך לחזור ולברך טרם פרי האדמה בטיטול שני ונמשך מזה שצריך לברך טרם נפשות אחר טיטול הראשון אבל כשנתכוין לפטור בברכה זו גם המרור שבטיטול שני ודאי דאין לו לברך טרם נפשות אחר טיטול ראשון: **והקשה** מהר״ל מפראג (שם) על דברי רבינו שכתב דלר״י מברך אחר טיטול ראשון טרם נפשות לג) הלא כתב הרא״ש (פי׳ כד) דשמי כוסות הראשונות דקודם הסעודה משמי כדברים הבאים מתחת הסעודה מפני דיין שלפני המזון בא להמשיך מאות המאכל ובכלל סעודה הן ולפיכך אין צריך לברך אחריהן ופטרין ברכת המזון א״כ הוא הדין נמי הירקות שבאין ג״כ להמשיך מאות המאכל כמ״ש התוספות (שם) אפילו אותן שבאים קודם סעודה נתנום בתוך הסעודה וברכת המזון פוטרתן ואמאי צריך לברך אחריהן טרם נפשות. ולא קשיא מידי דלהרא״ש ודאי שהבאים לדעת רשב״ם דלגדתא והלילא לא הוי הפסק לענין ברכה דטיטול הוא הדין נמי דלא הוי הפסק אפילו לענין ברכה דכוסות אבל לר״י הוי הפסק אפילו לענין ברכה דשמי כוסות הראשונות אי נמי סברא ליה לר״י דירקות שקודם הסעודה לא נתנום כ״כ להמשיך מאות המאכל אלא אם כן אוכל הסעודה מיד ולא דמי ליין דקודם הסעודה דממשיכין אפילו איכא שהות טובא קודם סעודה והתוספות לא כתבו דממשיכין הירקות אלא לגבי מרור שאוכל בתוך הסעודה עיי״ש בדף קט״ו (ע״א) בד״ה והדר אכיל. אי נמי אפילו ר״י מודה דכיון דתקינו רבנן למימר אגדתא והלילא על כוס שני לא הוי הפסק לענין ברכה דכוסות אבל לענין ברכה דטיטול ודאי הוי הפסק דאין ענין ברכה דטיטול שהוא בא להיכרא דמינוקות לאגדתא והלילא ולפיכך הוי הפסק לדידיה. אבן האמ״ג בסדר של פסח (עמין מא קיח:) כתב בהדיא בשם ר״י שלא היה מברך טרם נפשות אחר טיטול ראשון ושכן נהג גם ר״ת ואולי ר״י המיר בדבר שלא לעשות מעשה על פי עצמו אבל מדינא היה מייב לברך לפי פירושו בסוגיא: **ודע** שכתב הרשב״א בתשובה בסימן רמ״א שאחר אכילת המרור מייב לברך טרם נפשות ופוטר את המרור ואת הירק שאכל בטיטול הראשון ואין לברך טרם נפשות אחר הירק וצריך לומר דסברא ליה ג״כ כסברת רשב״ם דלגדתא והלילא לא הוי הפסק וכתב עוד הרב ז״ל לג*) שאם בירך לאחר הירק מיד טרם נפשות אז צריך לחזור ולברך טרם פרי האדמה ולאכול מרור ולחזור ולברך טרם נפשות עד כאן אבל ר״י ז״ל סובר דאין צריך לברך על המרור לא לפניו ולא לאחריו דדינו כדברים הבאים בתוך הסעודה דאינם צריכים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם דברכת המוציא וברכת המזון פוטרתן: **ולענין** הלכה נראה בעיני שבעל נפש הרוצה לצאת ידי חובת כל הגאונים יאכל בטיטול [ראשון] כזית שלש כדברי הרמב״ם ודעימיה ויהא דעתו בשעת ברכת טרם פרי האדמה שלא לפטור המרור בברכה זו וממילא מייב לברך אחר טיטול ראשון טרם נפשות לדברי הכל ואח״כ כשיברך המוציא יכוין נמי שלא להוציא המרור בברכת המוציא ויחזור ויברך על המרור טרם פרי האדמה ועל אכילת מרור ויחזור ויברך אחריו טרם נפשות דאז יוצא ידי חובתו לדעת כל הגאונים ואין כאן חשוש ברכה שאינה צריכה מאחר שאינו עושה כן אלא לאפוקי נפשיה מפלוגתא וכן קבעו ההלכה אבל המבדיל על השולחן קודם נטילה דיכוין שלא להוציא היין שבתוך הסעודה כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא ואז צריך לברך לאחר היין של הבדלה מעין שלש וצריך נמי לברך ברכה ראשונה על היין שבתוך הסעודה ואין בזה ברכה שאינה צריכה עיין לעיל בסימן קע״ד (סע׳ ד ד״ה וכן):

יא **ויקח המצה האמצעית ויבצענה לשנים.** כ״כ הרא״ש וכ״כ בהגהות מיימוניות (פוף פ״ם אות ז) בסדר מהר״ם ושכן פירש רא״י״ה

דרכי משה

(טז) **כתב** המרדכי ריש נוסח סדר הקצר שיסד (לג ע״ג) שיטבול כל הירק בחומץ. וכתב עוד (שם) דאין לעשות שני הטיבולין בזה אחר זה אלא יפסיק בהגדה בנתיים. וכתב מהרי״ל (סדר ההגדה עמ׳ קטו סוס״י לז) דיש נוהגים שלא לאכול שום טיבול באותו לילה רק שני טיבולים אלו לד*] :

פרישה

טיטול ראשון דאם כן יצטרך לחזור ולברך טרם פרי האדמה בטיטול שני ואפי׳ זה הוי ליה לרבינו לכתוב דלהרשב״ם א״ל לברך אחריו דמשמע שאם רצה לברך אחריו ראשי ואינו כן דא״כ נמצא שהוא מברך ברכה שאינה צריכה ואסור אלא כך הוי ליה לכתוב ולרשב״ם אין לו לברך אחריו. והרב המגיד (פ״ם ה״ב) כתב בשם הרשב״א (שו״ת ס״א סי׳ עב, רמא, מיוחסות סי׳ רא-רב) שאינו מברך אחר טיטול זה והכי נקטינן: **כתב** האגור (סי׳ תמא) מהר״י מולין (סדר ההגדה עמ׳ לו סי׳ יד, שו״ת סי׳ נח אות ג) הורה לחזר אחר כרפס לטיטול ראשון שקורין בלע״ז אפי״ו כי אינו מרור ויש ממן בלוקא לד] כרפס אותיות ס׳ פרך שעבדו מצרים שנים רשע אבל בפיטרוסיל״ו וקירפ״ל בלשון אשכנז היה מסופק שמא עולשין שהוא מין מרור ולאחר שמילא כריסו ממרור בטיטול ראשון היאך יברך על אכילת מרור (שי׳ קטו.) וכשאין לו כרפס יקח כרתי פור״י בלע״ז עכ״ל וכנראה שלא היה בקי בפירוש עולשין ולכך נסתפק שמא הוא פיטרוסיל״ו אבל אנו יודעים שעולשין הוא מינדיוור״א בלע״ז ואינו ענין לפיטרוסיל״ו (טז): **ויקח המצה האמצעית ויבצענה לשנים** ויתן חציה **לאחד** מן המסובים **לשמרה לאפיקומן.** כ״כ הרא״ש

(יבמות)

והקשה מהר״ל מפראג (שם) על דברי רבינו שכתב דלר״י מברך אחר טיטול ראשון טרם נפשות לג) הלא כתב הרא״ש (פי׳ כד) דשמי כוסות הראשונות דקודם הסעודה משמי כדברים הבאים מתחת הסעודה מפני דיין שלפני המזון בא להמשיך מאות המאכל ובכלל סעודה הן ולפיכך אין צריך לברך אחריהן ופטרין ברכת המזון א״כ הוא הדין נמי הירקות שבאין ג״כ להמשיך מאות המאכל כמ״ש התוספות (שם) אפילו אותן שבאים קודם סעודה נתנום בתוך הסעודה וברכת המזון פוטרתן ואמאי צריך לברך אחריהן טרם נפשות. ולא קשיא מידי דלהרא״ש ודאי שהבאים לדעת רשב״ם דלגדתא והלילא לא הוי הפסק לענין ברכה דטיטול הוא הדין נמי דלא הוי הפסק אפילו לענין ברכה דכוסות אבל לר״י הוי הפסק אפילו לענין ברכה דשמי כוסות הראשונות אי נמי סברא ליה לר״י דירקות שקודם הסעודה נתנום כ״כ להמשיך מאות המאכל אלא אם כן אוכל הסעודה מיד ולא דמי ליין דקודם הסעודה דממשיכין אפילו איכא שהות טובא קודם סעודה והתוספות לא כתבו דממשיכין הירקות אלא לגבי מרור שאוכל בתוך הסעודה עיי״ש בדף קט״ו (ע״א) בד״ה והדר אכיל. אי נמי אפילו ר״י מודה דכיון דתקינו רבנן למימר אגדתא והלילא על כוס שני לא הוי הפסק לענין ברכה דכוסות אבל לענין ברכה דטיטול ודאי הוי הפסק דאין ענין ברכה דטיטול שהוא בא להיכרא דמינוקות לאגדתא והלילא ולפיכך הוי הפסק לדידיה. אבן האמ״ג בסדר של פסח (עמין מא קיח:) כתב בהדיא בשם ר״י שלא היה מברך טרם נפשות אחר טיטול ראשון ושכן נהג גם ר״ת ואולי ר״י המיר בדבר שלא לעשות מעשה על פי עצמו אבל מדינא היה מייב לברך לפי פירושו בסוגיא: **ודע** שכתב הרשב״א בתשובה בסימן רמ״א שאחר אכילת המרור מייב לברך טרם נפשות ופוטר את המרור ואת הירק שאכל בטיטול הראשון ואין לברך טרם נפשות אחר הירק וצריך לומר דסברא ליה ג״כ כסברת רשב״ם דלגדתא והלילא לא הוי הפסק וכתב עוד הרב ז״ל לג*) שאם בירך לאחר הירק מיד טרם נפשות אז צריך לחזור ולברך טרם פרי האדמה ולאכול מרור ולחזור ולברך טרם נפשות עד כאן אבל ר״י ז״ל סובר דאין צריך לברך על המרור לא לפניו ולא לאחריו דדינו כדברים הבאים בתוך הסעודה דאינם צריכים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם דברכת המוציא וברכת המזון פוטרתן: **ולענין** הלכה נראה בעיני שבעל נפש הרוצה לצאת ידי חובת כל הגאונים יאכל בטיטול [ראשון] כזית שלש כדברי הרמב״ם ודעימיה ויהא דעתו בשעת ברכת טרם פרי האדמה שלא לפטור המרור בברכה זו וממילא מייב לברך אחר טיטול ראשון טרם נפשות לדברי הכל ואח״כ כשיברך המוציא יכוין נמי שלא להוציא המרור בברכת המוציא ויחזור ויברך על המרור טרם פרי האדמה ועל אכילת מרור ויחזור ויברך אחריו טרם נפשות דאז יוצא ידי חובתו לדעת כל הגאונים ואין כאן חשוש ברכה שאינה צריכה מאחר שאינו עושה כן אלא לאפוקי נפשיה מפלוגתא וכן קבעו ההלכה אבל המבדיל על השולחן קודם נטילה דיכוין שלא להוציא היין שבתוך הסעודה כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא ואז צריך לברך לאחר היין של הבדלה מעין שלש וצריך נמי לברך ברכה ראשונה על היין שבתוך הסעודה ואין בזה ברכה שאינה צריכה עיין לעיל בסימן קע״ד (סע׳ ד ד״ה וכן):

יא **ויקח המצה האמצעית ויבצענה לשנים.** כ״כ הרא״ש וכ״כ בהגהות מיימוניות (פוף פ״ם אות ז) בסדר מהר״ם ושכן פירש רא״י״ה

הגהות והערות

לג) עיין מ״ש בהערה כח* דלדעת ר״י גם בפחות מכדית מברך בורא נפשות: לג*) דהיינו הרשב״א (בית ארזים אות קמ): לד) עיין לעיל בהערה ט׳ על הב״ח: לד*) דין זה כתב הרמ״א בסימן תעו בהגה סעיף ב:

(סי׳ ל) והמרדכי בפרק ערבי פסחים (לח.) וכ״כ הגהות מיימון (דפו׳ קושטא פ״ח ה״ו, נוסח הגדה אות ז) שכתב ה״ר מאיר (שו״ת דפ׳ ברלין סי׳ 302 סי׳ ד) לה] ולא כספר המצות (עשין מא קיט:) והרוקח (סי׳ רפג) שפירשו לגבוע הראשונה: וגותנין אותה תחת המפה זכר למשארותם (שפות יב לד) וכו׳. כ״כ הרוקח (שם): כתב הכל טו (הל׳ פסח יב) המנהג לחלקה קודם שיקרא ההגדה כדי שיאמר עליה הא לחמא עניא מה לענין בפרוסה אף כאן בפרוסה (קטו:) ויש אומרים שהוא כדי שירבו המינוקות ושאלו מפני מה אנו מטמינים המצה ועדיין לא אכלנו ויש אומרים כדי שלא ירבו ויאכלו אותה תוך הסעודה בשוגג ולא יהיה לו עוד מצה משומרת באחרונה ולפיכך מצניעין אותה עכ״ל: וחציה ישים בין שתי השלמות וכו׳. כ״כ הרא״ש בפרק ערבי פסחים (שם): ויגביה הקערה שבה המצות וכו׳. שם (קטו:) למה עוקרין השולחן כדי שיכירו המינוקות ושאלו וכתבו התוספות (ד״ה למה) והרא״ש (פי׳ כט) והאידנא שאולחנות שלנו גדולים וטורח לסלקן מסלקין הקערה שבה המצות כאילו אינם רוצים לאכול יותר וכ״כ רשב״ם (ד״ה אין עוקר) ח״ל והני מילי לדידהו דהוה להו שולחן קטן לפני מי שאומר ההגדה לבדו וכן לכל אחד אבל אנו מסלקים את הקערה שבה מצה ומרור ושני מבשילין לסוף השלחן ודי לנו בכך ויש שנוהגים להגביה את הקערה על הכף והגהתה מגס ואין כאן היכר לתינוק אבל עוקרין הקערה לגמרי ונותנה בקרן זוית כאילו כבר אכלו כדי שיכיר התינוק ושאל דדמי לעקירת שולחן עכ״ל. וכתב בהגהות מיימוניות (דפ׳ קושטא פ״ז ה״ג) ובסמ״ק (בהגהות הר״ף סי׳ קמד אות ג) כשהוא מתחיל הא לחמא עניא יגביה הקערה ויעקרנה מלפניו ויחננה בסוף השולחן וכשמתחיל עבדים היינו יחזירנה לפניו. והרא״ש כתב בתשובה (כלל יד סי׳ ה) יגביה הקערה ויאמר הא לחמא עניא וכו׳ עד מה נשתנה ויקח הקערה שבה המצות ויניח להסירה מעל השולחן כדי שיראה התינוק ושאל למה מסלקין הלחם ועדיין לא אכלנו וגם מחזיק כוס שני כדי שישאל התינוק לפי שאין דרך למזוג שני כוסות קודם האכילה ואומר מה נשתנה וכו׳ וכך הם דברי רבינו:

ויבצענה לשנים ויתן חציה לאחד מן המסובין לשמרה לאפיקומן. ונותנין אותה תחת המפה זכר למשארותם צרורות בשמלותם. וחציה השני ישים בין שתי השלמות כדי שיפגע בשלמה תחלה כשיבוא לברך ברכת המוציא שממנה יש לו לבצוע. ויגביה הקערה שבה המצות [ו] ויאמר הא לחמא וכו׳ (יז) עד מה נשתנה ואז יצוה להסירה מעל השולחן כאילו כבר אכלו כדי

(סי׳ תקכה עמ׳ 157) ולא כמ״ש בסמ״ג וברוקח דטעם העליונה היא הראשונה משום דאין מעבירין על המצות (עי׳ יומא נג. וש״נ) דאדרבה המצה הראשונה שהוא לברך ברכת המוציא היא על הראשונה אבל לגבוע המצה לשנים לעשותה פרוסה משום דכתיב (דברים טז ג) לחם עוני אין בזה מצוה כל כך וכ״כ במרדכי בסדר של פסח שבהגהות (לח.). ומה שאין טוענין השלישית היינו נמי משום דאין מעבירין על המצות שהרי אותה שטוענין ברך לברך עליה על אכילת מצה תחלה ואח״כ עושין הכריכה באותה שנשארה ולפיכך במצה הראשונה עושין מצוה הראשונה היא ברכת המוציא ובשניה עושין מצוה שניה היא ברכת על אכילת מצה ובשלישית מצוה שלישית היא הכריכה. ומה שטוענין אותה קודם שיקרא ההגדה כבר כתב בכל בו הטעם כדי שיאמר עליה הא לחמא עניא דמה דרכו של עני בפרוסה. ובדברי הר״ן (כה: ד״ה מיהו) בשם רבינו האי גאון (עי׳ רי״ץ גיאת פ״ב עמ׳ קג) משמע דהטעם הוא משום דהא דאמרינן (ברכות לט:) הכל מודים בנפסח ממיח פרוסה בתוך שלמה ובוצע היינו דוקא כשהביאו לפניו פרוסה אבל אם הביאו לפניו שלמין אין לנו לפרסה לכתחלה ולפיכך מקדימין לפרסה קודם ההגדה כדי שבשעת ברכת המוציא ימצאנה כשהיא פרוסה וכ״כ הרב המגיד (פ״ח ה״ו) בשם אחרים אבל הרמב״ם כתב שפורסים אותה בשעה שמברך המוציא ולא נהגו עכשיו כמותו: ומה שכתב ויתן חציה לאחד מן המסובין לשמרה לאפיקומן. נראה דהטעם הוא שמא יאכלו הכל בתוך הסעודה ולא יהיה לו עוד מצה משומרת באחרונה: ומה שכתב ונותנין אותו תחת המפה וכו׳. כ״כ הרוקח: ומה שכתב וחציה השני ישים בין שתי השלמות. וכ״כ הרא״ש ולפי שהיה קשה לרבינו ז״ל למה יפסיק בין שתי השלמות שבאים משום לחם משנה לפיכך כתב דהטעם כדי שיפגע בשלמה וכו׳ וממילא נמי לא קשה ישים החציה תחת שתי השלמות דכיון דצריך לברך על החלי על אכילת מצה צריך שיפגע בה תחלה אבל במרדכי בסדר של פסח (לג ע״ד) כתוב וחלי מצה הנפרסת ישים על שתי השלמות וכו׳ וכ״כ רבינו בסימן (תע״ח) [תע״ה] (רי״ן) על שם אנשי ארץ ישראל ונראה דטעמם משום דס״ל דכיון דאין מעבירין על המצות צריך לפרוס הראשונה כדי לברך עליה

על אכילת מצה שהוא בא מוכה לגילה זה שזו היא מצוה הראשונה אבל ברכת המוציא שאינה כי אם ברכת הנהנין ואינה קודמת לעל אכילת מצה אלא משום דמדיר ושאינו מדיר מדיר קודם אינה מצוה כל כך לפיכך ממיח הפרוסה על שתי השלמות אך קשה דהא אמרינן (ברכות לט:) דנפסח הכל מודים שממיח הפרוסה בתוך השלמה ופירש רש״י בתוך השלמה היינו תחת השלמה וכן פירשו כל המפרשים ונראה דמהאי טעמא נמי כתב הסמ״ג (שם) דאע״ג דטעם לראשונה ממיחה בין שתי השלמות וי״ל דאינהו ס״ל דכשממיח הפרוסה על השלמה זהו בתוך השלמה וכך העתיק הב״י בריש סימן תע״ה (ד״ה ומ״ש שם) בשם הרשב״א בתשובה (תשו׳ וחד׳ הרשב״א עמ׳ רמב) עיי״ש: כתב במהרי״ל (סדר ההגדה עמ׳ קג סי׳ כא) דחלק הגדול יקח לאפיקומן ולא פחות מחציה דהיינו חלק הקטן וכ״כ מהרש״ל (שו״ת סי׳ פח) ונראה דהטעם הוא משום דראוי להחמיר לאכול אפיקומן שני זיתים על פי פירוש רשב״ם (קיט: ד״ה אין מפטירין) אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח כמו שיתבאר לקמן בריש סימן תע״ז (שם ה ד״ה ומהגיגו) לכך הצריכו ליקח חלק הגדול נראה לי ודלא כמ״ש במהרי״ל (עמ׳ קטו סי׳ לח) משום חיטוי מצוה ונאכל על השובע וגם כדי שיעמיס אלו אין להם יסוד כנ״ל: ומה שכתב ויגביה הקערה וכו׳. כ״כ הרא״ש בתשובה דמגביה משום שיאמר הא לחמא עניא וכו׳ עד מה נשתנה: ומה שכתב ואז יצוה

דרכי משה

(יז) כתב מה״ר אברהם מפראג דאין לשבש ולומר כהא לחמא או הא כלחמא אלא הא לחמא על שם המקרא (שמות טז לב) למען יראו את הלחם וגו׳. כתב מהרי״ב דיש לומר הא לחמא בלשון שמבינים הקטנים והנשים וכן עשה ר״י מלונדרי״ש תיקן כל הגדה בלשון לע״ז כדי שיבינו הקטנים והנשים עכ״ל והכל בו (סי׳ נ יג.) כתב דמנהג יפה הוא:

דרישה

[ו] ויאמר הא לחמא וכו׳. נדפס בגליון (ע״ד אות יז) ואין צריך לשבש ולומר כהא לחמא כי לשון הפסוק הוא למען יראו את הלחם וגו׳ עכ״ל והוא מהגהות ר׳ אברהם מפראג ואע״ג שהפסוק למען יראו וגו׳ אמן שאכלו במדבר קאי ולא אמצות שאכלו במצרים מכל מקום מייתי שפיר ראיה כמו שכאן נאמר למען יראו את הלחם אף שלא מלחם זה אכלו כיון שממין הלחם [הזה] אכלו שייך לומר עליו למען יראו את הלחם ולא כלחם ה״נ דכוותיה במצה וק״ל:

הגהות והערות

לה] ועיין עוד פסקים ומנהגים מהדורת כהנא סימן תג ועמוד קעד ובתשב״ץ סימן צט:

בשאר בשבת שלא יבשל מי שלא מבשל אחר. דלקן תניגה בא עם הפסח [ז] ולאיסה חוזה מה הבשל דלא כתיב בה בשעותה ואם יבשלנה בעים ביומה בלילה בשלקי שבת הלכך לא יבשל מבשל שני לתניגה משום מהרה ינבוה בית המקדש ואמר אמרתי מי לא הביאנו אבר מתניגה אמרים שהל לרבנה אבר בשבת האמת מני בעיא תניגה בשבת וכי אלי נחנו חייבים אמרים שהל לרבנה אבר בשבת האמת ומני בעיא תניגה בשבת ומי אלי נחנו חייבים אמרים שהל לרבנה אבר בשבת (דף ל.). ואלי יעקב בר אמרלינ"ם [ח] ואלי יהודה מקורלינ"ל ז"ל סי אמרים ולרבי שי מבשלין. והבשל לרבנה אבר לרבות בשבת מבשלין התניגה מעבר שבת ולאיסה שבשלה בלילה בשלקי שבת. לאמרים אלי ליות בהני ימים והי לה שי ליות ויום אחר כמנד שי ימים ולילה אחד. ולקבן (דף קכ.) אמרים נבי פסחא ס"ד אמינא אלי ליות לנבני ימים לי לא משעתא ולבני תניגה דליכא משעתא ומאי לא ניחא לבי. והא דתנא בפרק אלו דברים (דף סב.) אחתי בא עם הפסח בזמן שבת בחול. לא קבי' דבחול בא עם הפסח אבל בשבת אינו בא עם הפסח אבל בא בשבת. ולא סברא דא"ל דס"ד אמינא דפסח אלי ליות לנבני ימים משום דאינו מבשל ביום אלא בקרבנו דכתיב בלילה הוא אכלו בלילה אבל מן הבשר אמרים. אבל תניגה שיבל לאכלה ביום הקרבתה משום דיום הקרבתה מן הבשר. דבינא אמר אמרי גרמא ובישלא: כו' פשיטא הוא אלא אמר ריקי מבבר בריבה אלא אמרה אבל וכי אמר אמרי אמרים אבל אבל מדור ואבל. ופי' רשב"ם ולקן ברך לבבך בורא אמרי אמרים לפי אמרים בברכה שבירך בל הרקות. [ו] ולא סברא דבא אמר דבא בלבנה אבלילה אמרים לקבן (דף קמו:) הבשל ידי במבול לאמר ברך שישל ידי במבול שני משום דאמר אמרים בבלבנה אבלילה. [ש] ומה שלקן מבבבן בפס"ל בל המחר ביום משום דכתיב ובני ראבנתא דמעיה בלבנה אבלילה. [ת] ולבן אמר אמר בבלבנה אמרים בל אמרים ומחרים ולבלות אמרים אמרים בל אבל לענין שילה ביום משום דלמא אמר אמר בל אמרים בבלבנה אמרים בל אמרים בל אמרים בל

מיע מיל עיים אבל הקמיק מי קמיד והחיכוך מלי כיל לא הביאו רק את הפסוק והגדת לבנך ואיכ ליכ דמדוע לא קביל לרבינו ניכ בהפסוק זה, אבל אחיכ לאיתי שגם הרמביס הבי חוים פיז הליל כתב כרבינו והקהיים ומיע קיז הביל בשם המכילתא חיל מכלל שני כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך בנך אתה מגיד לו כו' תיל והגדת לבנך תעיס שאינו שואלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מכין תיל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה ריל שהוא לזה לזוכרו כמו שאמר זכור את יום השבת עכיל ואיכ יל דמשיה הביאו את הפני פסוקים ללמד שהמיע היא לספר ביציאת מצרים עם בניו או עם אחרים ואפיי בינו לבין עצמו כתו שאיי בהמכילתא, ואיכ לכאו קשה להיפך דמדוע לא הביאו הקמיק והחיכוך ניכ את הפני פסוקים וגם על רבינו בקיצור הקמיג שלו ועל הרמביס בקהיים ובמיו דריש הרמביס דמדע שלא הביאו רק את הפסוק והגדת לבנך ניכ קשה אלא על הקהיים יל דקאיל על מה שהביא את המכילתא ועל רבינו בקיצור הקמיג שלו ועל הרמביס בתמיו יל דלא רצו להאריך אבל על הקמיק והחיכוך באמת ליע.

ב) ודע שרבינו והרמביס והחיכוך ועיים ואהיים ומלהיים ומהריים מלי כיל והזהיר מיע ליה אות כיו והפוטיל מיע מי והכית מיע קקיה והלהיים שעל ד' פיו ומעיים דף יג עיל אות פיט כולם מכאו את המיע זו אבל הנפיג וסילאים לא מכאו אותם ונעלם ממני טעמם ולע. ועוד דבר אלא היה לי בעיב זו תיכף בתחלת לימודי על רבינו ועל כל המורי מלות דמדוע לא מכאו לעיב לזכור יציאת מצרים בכל יום דילפיק מהפסוק לענין הזכור את יום לאיך מלאיים כל ימי חייך במאמרי דברכות דף יב עיב לבן זמאל דהלכתא כוותיה אבל אחיכ מלאתי בעבייים מי הכיל שהביא איז בליע וגם אותו כבר קדם הזוהר המקיע מי הכיל וגיכ הביאו בתיאל אבל הפרמיג בפתיחה כוללת הלי קיים והלליה בברכות שם מחרלו את זה יפה עייש, וגם על ויים רפי' פי' בא פיג פיג חיל זכור את היום הזה לאמר שמזכירין יציאת מצרים בכל יום גם על זה הי' קיל מהגמרא דברכות הכיל שלמד את זה מלמען תזכור וגו' דפי' לאה אבל גם איז מלאתי במיח מלה כיל שהביא בליע אבל המריס מי' הכיל מתרץ איז וגם את הקושי' הכיל במוד עשה עייש, והפרטי דיניס שכי רבינו המלא גם בהרמביס שם ולהלכה עי' מיש מיח מי' תנייב עד מי' תפיז ובמגיל מי' מי' עד מלות

סימן יג:

אנשים בין נשים חייבים לשתות בלילה הזה ד' כוסות של יין אין פוחתין מהן, [בשנה שם דף צ"ט] ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבע כוסות שיעור כל כוס מהן רביעית בין חדש בין ישן בין חי בין מזוג כדתניא בתוספתא [ריש פי' דפסחים וסביאה בה' ברכות לעיל ושיעור הרביעי' סבואר שם] ויין אדום מצוה מן המובחר כדתניא בירושלמי דשקלים [פי' וכן בפ' ערבי פסחים] ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב [בשנה שם דף צ"ט וכל הסוגיא בגמרא דף קיח], אשה אינה צריכה היסבה ואם אשה חשובה היא צריכה ובן אצל אביו והשמש צריכין היסבה אבל תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות והיסבה ימין אינה היסבה וכן המיסב על שרפו או על פניו אינה היסבה ואימתי צריכין היסבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבע כוסות הללו ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך ומרור אינו צריך היסבה, [שם דף קיד] כוס ראשון אומר עליו קידוש היום, [דף קט"ז] כוס שני קורא עליו ההגדה, [דף קי"ז] כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון, כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר, [שם] ובין הכוסות האילו אם רצה לשתות שותה בין שלישי לרביעי לא ישתה כדמפרש בירושלמי [שם] מפני שיין שלאחר המזון משכר, החרוסת מצוה מדברי סופרים [בשנה שם דף קיד ובגמרא דף קי"ז] זכר לטיט שהיו עובדים בו במצרים ועל כן צריך שיהא עב ושיהא בו קיהוי מעט זכר לתפוח שנאמר תחת התפוח עוררתיך וקיימא לן כרבא דאמר [שם דף קיב] מרור בזמן הזה דרבנן לפי שהוא תלוי באכילת פסח שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו תנן בפרק כל שעה [דף ל"ט כל הסוגי' בבשנה ובגמרא] אילו ירקות שאדם יוצא ידי חובתו בפסח בחזרת ובעולשין פירוש קרישפלינ"ש בלע"ז ובלשון ערבי הנדובי ובלשון ספרד שדל"ש ובתמצא פירוש מרוי"א בלע"ז ובחרחבינא הוא הנקרא אצוא דדיקל' וצריך שיהא מין זרעים כדאיתא התם בגמרא מה מצה מיני זרעים אף מרור מיני זרעים ובמרור פירש צירפולייו בלעז ויוצאין בקלח שלהן ואפילו יבש אבל בעלין יוצאין דווקא לחין אבל לא יבשין כדמסיק בגמ' ומדקדק רבינו יעקב דווקא בקלח אבל אין יוצאין בשורש המרור ואם כבשן בחומץ או בשלן או שלקן יותר מדאי אין יוצאין בהם כל חמשה מיני ירק אלו נקראין מרור אם אכל אחד מהן או מחמשתן כזית יצא, [בפ' ערבי פסחים דף קיד] ומביאי' לפניו בקערה עם הירקו' שני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ואומר רבינא [שם] אפילו עצם ובישולו בחשבון שני תבשילין אמר רבא [בדף קט"ז והטעם בפי' רשב"ם] מצה צריך להגביה מרור צריך להגביה בשר אין צריך להגביה מפני שנראה כמקדיש ונמצא כאוכל קדשים בחוץ נהגו העולם לעשות מצה של מצוה שלשה ממדה אחת ויש סמך למנהג כי היוצא מבית האסורין מביא תודה [בפרק התודה דף ע"ז ולקמן בפי' קכ"ג] והתודה היתה באה עשרי' עשרון עשרה לחמץ ועשרה למצה ומעשרה למצה היו עשרון שלשים מצות ומעשרה של חמץ היו עשרון עשר חלות הרי כי המצה שבתודה הייתה חלוקה כל מדה לשלש מצות ונהגו לעשות בהן סימנים לידע איזו נעשית תחילה להקדימה למצות כעין שמצינו במסכת שקלים [פ"ג דף ד' וסביאו בבגילה דף כיא] בשלש קופות שתורמין בהם את הלשכה היה כתוב בה אב"ג לידע איזו נתרמה תחילה להקדימה למצוה, [בערבי פסחים דף קט"ו] אחר הקידוש נוטל ידיו לאכול ירקות שטבולו במשקה לפני המאכל כדי שיתמהו הנערים ויאמר מה נשתנה שאין דרך לטבול בירקות קודם אכילת לחם ורבותינו שבצרפת אין נהגין לעשות טיבול זה הראשון בחרוסת כי אינו נזכר במשנה עד טיבול שני [בדף קיד], וטובלין בחומץ או ביין ומברך בורא פרי האדמה, [בתוס' שם דף קטו בד"ה והדר ובאשרי כל הסוגיא] וצריך ליתן טעם למה אינו מברך על המרור בורא פרי האדמה כי איך יפטר בברכה ראשונה הלא אומר שם [בדף קט"ו] אף על פי שנטל ידיו בטיבול ראשון צריך ליטול ידיו בטבול שני מאי טעמא כיון דבעי למימר אגדתא והלילא מסיח דעתיה ויש לחלק כי אף על פי שנחשב היסח הדעת לעניין הנטילה לעניין לחזור ולברך על המאכל לא יחשב הפסק והיסח הדעת כמו שאמרו במסכת יומא [דף ל"] דבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ידיו [מוכח לעיל בפי' כ"ז] ואינו מחוייב לחזור ולברך ברכת המוציא ועוד טעם אחר שמאחר שאמרה תורה על מצות ומרורים יאכלוהו נחשב המרור שאחר אכילת מצה כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה [בפי' כיצד סברכין דף מ"ג ולעיל בפי' הביאו בפי' כ"ז] שאין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם בעצע העליונה היא הראשונה ומניח חציו בין שתי השלימות וחציה תחת המפה לאפיקומן לאוכלה באחרונה להיות טעם מצה בפיו ואומר הא לחמא עד בני חורין ומחנ הכוסות ואומר ההגדה עד גאל ישראל ומברך ושותה כוס שני ונוטל ידיו לאכול גרסינן בפרק כיצד מברכין [דף מא וכן כל הסוגי' עיש בתוס' שם] הכל מודים בפסח שמניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב משמע שבוצע מן הפרוסה שכן דרכו של עני בפרוסה וגם מן השלימה בוצע משום דחביב עדיף וגם לחם משנה צריך כמו בכל הימים טובים [מוכח בתוס' פרק ערבי פסחים דף קיו בד"ה מה דרכו], והא לך לשון מרי רבינו יהודא ובפסח היה רגיל רבי להניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד ומברך תחילה המוציא על שתיהן קודם שיבצע ואחר כך על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד אחר כך, [בערבי פסחים דף קיב] ואין זה מצות חבילות כיון שברכת מצה אינה אלא לשם מצוה אם אומר עליהן המוציא מידי דהוה אכום של קידוש והבדלה שאומר עליו ברכת היין ואמרינן נמי בערבי פסחים [דף קיד וקט"ז] דמי שאין לו שאר ירקות מברך על החסא בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואכיל ולבסוף אכיל בלא ברכה ולא חשבינן ליה מצות חבילות חבילות ולא דמי לכום של קידוש [שם דף קיב] וברכת המזון דתרי מילי נינהו ופעמים שאין ר' רצה לשנות המנהג ומברך על השלימה המוציא ובוצע ואין מפרידה לגמרי וחזר ומברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצע משתיהן והרב רבי מנחם מיוני' היה מברך המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה ובשלימה לא היה נוגע כלל שאינה אלא משום לחם משנה עד כאן לשון מרי

אחר

הלכות פסח

הלכות חמץ ומצה

א (א) מצוה לבער חמץ בתחלת ארבעה עשר, שנאמר "אך ביום הראשון תשבתו שאר מבתיכם", ואומר "שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם". ומי שלא בער בתחלת ארבעה עשר, יבער אחר כך כל ימי הפסח. ומי שלא בער בכל ימי הפסח, יבער אחר הפסח. ומי שלא בער אחר הפסח, אינו מקבל שכר מצוה זו, אלא הרי הוא כמי שעבר על מצוה עשה, שהרי לא בטל מן המצוה אלא בזמן שהיא עומדת לפניו, אבל אם עבר זמנה הרי הוא כמי שלא נצטוה עליה. ומי שלא בער בכל ימי הפסח, אינו לוקה, שהרי לא בטל מן המצוה אלא בזמן שהיא עומדת לפניו, אבל אם עבר זמנה הרי הוא כמי שלא נצטוה עליה. ומי שלא בער אחר הפסח, אינו לוק

בלילה ול"ג דבכל הספרים גרסי' ליתי ממש וע"ק דמש"ה לא היה צריך למטפ מלגאוד שהרי בלאו הכי היו יכולין ליקן לכ"ל לפי שבזמיכם היו רגילין לדרוס בגמרה בכל הלילות של י"ט ולילה ממכת ביצה [דף כח.] מעטה בשמעון התימני (כי') שלא בא אלא לבית המדרש [כי'] וקאמר הכא דבלילי פסחים לא היו דורשים כדי שלא יישנו התינוקות:

סדר של פסח (א)

[דף קיד ע"א] **רבינו** אפיו מלה וחצרה וחרוסת ס"ה דטיבול ראשון אינו בחרוסת וכן מצמע מלגאוד שהרוסת עד מיבול שני כדקאמר הביאו לפניו מלה וחצרה והרוסת (ג) מכלל דאד אמרה דהא עיקר מיבול ראשון הוי מטעם דקאמר [דף קנו:] אפרים דעבדים בחרוסת מטום קפא לו מטום זכר לפים (קנו:) והני מעמי לא שייכי רק במיבול שני דלמאן דאמר מטום קפא בשאר ירקות ליכא קפא ולמאן דאמר זכר לפים לא שייך אלא חזקה בפיבול שני שהיא זכר לאחיר הם לריך חרוסת זכר לפים כדכתיב ומרורת את חייהם בעבודה קשה וגו' אבל מיבול ראשון אינו מטום זכר לפים אלא לעשות היכר להיטקת (קד ע"ב) ואם כן אין לעשות בחרוסת רק בחומץ לו ביין: ומהכא ז"ל [יש] מדקדקין דאין לריך לעשות רק מלה אחת שלימה וכן סבור שעושין מהחילה שני מלות וטעמן אחת ומיחיד. אלא לאפיקומן ועל אלי אחיר מברכין ברכת המזיא ועל אכילת מלה וכן מטעם הכא דקאמר הביאו לפניו מלה מטעם אכילת ר"ל מלה אחת שלימה ואמ"נ דבשאר ימים מוציא כמיון לחם מטנה אלם מ"מ שאני הכא דכתיב לחם שוני ודרשינן (לקמן קנו:) מה דרש של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה ואיתה הוי דרכו של עני בפרוסה בשאר ימים הייט בברכה המזיא שעשה ברכת המזיא על הפרוסה הר"ל הא דקאמר אף כאן בפרוסה ר"ל ברכת המזיא וכן פירש בה"ר אפרים דאף על גב דכתיב לחם מטנה מכל מקום אתיא לחם שוני ונדרשה לחם מטנה ואוקמיה אמגנא ולא נראה דלמה יגרע מאחר ימים מוציא דכתיב לחם מטנה אלם הכא דכתיב שיבא דרש של עני הייט דוקא לענין ברכה דעל אכילת מלה לברך על אכילת מלה בפרוסה אבל לענין ברכת המזיא לא דוקא דוקא ["בעניך] לחם מטנה אלם לכן נראה דוקא עושין אלם מלות כדי שיהא שני מלות שלימות לבד הפרוסה ומיהו היה אומר ה"ר יו"ט דמברך נם ברכת המזיא על הפרוסה (ג) והשלימות אין באות אלא מטום הכירא דכתיב לחם מטנה ("אלא) ["אבל] ודאי מברך נם ברכת המזיא על הפרוסה מטום דכתיב לחם שוני מה דרכו של עני בפרוסה ט' ויייט נמי בברכת המזיא כפרוסה ולא נראה חדא דלמה יגרע מאחר ימים מוציא שמברכין ברכת המזיא על הפלימה דמברכת המזיא לא מיתקן לעני כדפ' לעיל ושוד דבמס' ברכות [לט:] אתריען הכל מודים בפסח שמיה פרוסה בתוך שלימה ובוצע מדקאמר בתוך הפלימה (ד) משמע הפלימה היא עיקר שמברכין עליה ברכת המזיא לכן נראה דהכהר הוא כך שעושין אלם מלות כפרוסה ובוצעין האחת פרוסה האמצעית ומניחין אלה לאפיקומן והאי אחרת מניח בין שני הפלימות ומברך ברכת המזיא על הפלימה ועל אכילת מלה על הפרוסה וכן נהגו הטולם אבל אין מברכין ברכת המזיא ועל אכילת מלה על הפלימה ["ועל הפרוסה] ביחד לפי שאין עושין אלם מלות אבילות (לעיל קב:) ולא נראה דלא שייך אבילות אבילות כאלו נוטלת כיון ברכת המזיא בא בשביל ברכת נהיין והנה הא אי מברכין בפה"ג ופרוסה יחד ולא אמרינן לה אבילות אבילות (ה) אחוקה קרוס (והכדלה) [וכ"ה] שכן אחי מלות הטוב אבילות אבילות [ו] אבל בברכה אחרון לא שייך לומר כן לכך היה סוב ר"י ליטול בידו הפרוסה והפלימה ולברך ברכת המזיא ועל אכילת מלה על הפרוסה ועל הפלימה ["ועבה כריכה] כיון דהקעיר רבנן אלם מלות אבל אחת ואחת שבעיר בה מלה ותמסיה (הביאלו) דהכא לא קאה ["דקאמר] הביאלו לפניו מלה דמשמע דליכא אלא מלה אחת שלימה דהייט דוקא כיומיכם שהיו עושין הכדר אחר שעורתו ולכך לא היו לריכין אלא מלה אחת שלימה לעשות הכדר עליה דהא כבר בירכו ברכת המזיא ואכלו כל שעורתן אבל אנו ששעשין הכדר בתחלה קודם הסעודה לו ולא לריך אלם מלות כדפרישית וה"ר מנחם מרוני הי"ר ס"ט ורמב"ם (פ"ח מהל' חמץ ומלה ה"ו) כהנו דסני בשני מלות ובוצע אחת ובוצע ואומר מליה לאפיקומן ומברך על הפרוסה המזיא ועל אכילת מלה והפלימה ועבה כריכה מלה ומרור (ו) [והביטו אבי הטורי כתב שבוצע האמצעית ואומר מליה לאפיקומן ואת ליכא למימר הפלימה מטום הלחם (לעיל סב:) דלאן מלה בשבירת מלה לבנים וכי אחיא לאיבנא הטזיא בלא הפלימה ואפרוסה אם אכילת מלה לחם שוני כתיב דהייט פרוסה] אבן נראה לומר"ם ז"ל וה לומרים ולכך לריך אלם מלות לזכר לחמי עוניה כדאמריי [ברכות דף נ:] ד' לריכין לזהות והטיב יולא מביה אחרים ["והשתא נמי] נעלה משמעה אלרים ובלחמי עוניה היו ג' מיכים מלה (תענית טו.) ואמ"נ דבלחמי עוניה היו אלרכים מלות (שם טו:) מ"מ אם אמלו בדיעבד ד' אלות יולא (שם טו.) והשלשה היו ממלה והר' מחמן וכן נהגו הטולם לעשות סמיכים לדע אחו אבל הפלימה אחו שמיה ואחו אלרים כמו שהיו עושין (ז) על הטוסרות שהביאן לו' ב' ג' (יומא סב.)" ולכך [אלא דוקא לו' ב' ג' רק לומנת דמילתא מקו ואסור לאיכלה אלא מלות אבילות] עושין כן כדי לעשות האלות שהקנו חכמים עליהם כמדר שנעשו על אחת ברכת המזיא כמנהגו אבל בשאר ימים אין עושין כן כדי לעשות אלות אבילות

או יותר שותין בו שנים לפי הרביעיות זה אחר זה ויוצאין ואחר ששתה מלא לוגמיו אפי' מכוס קטן שאינו מחזיק רק רביעי' משקה לבניו ולבני ביתו הקטני' ותרמב"ן והרא"ה והר' יהודה בן אכא מארי ז"ל כתבו דבד' כוסות של פסח צריך לשתות מכלן רובא אפי' היו מחזיקין כמה דביעיות ושיעור כל כוס וכוס רביעית יין שהוא ביצה ומחצה וצריך למזוג אותן כדי שתהיה השתיה ערבה עליו הכל לפי היין ולפי השותה ולא יפחות לארבעתן מרביעי' יין חי כדי שימזגם ויעמדו על רביעי' כדאמרינן כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא. היה היין חזק ושתה ד' כוסות הללו ממנו בלתי מזיגה יצא ידי ד' כוסות ולא יצא ידי חירות כלומר אין זו מצות חשיבות אלא ביין מזוג. שתה ד' כוסות מזוגין בבת אחת כלומר שלא על סדר משנתינו אלא ששתאן רצופין ידי חירות יצא ידי ד' כוסות לא יצא ואם שתה מכל כוס וכוס רובו יצא ודין היין הדאוי לקדש כתבנו בהלכות שבת: (ז) ומי שאין לו יין בליל הפסח מקדש על הפת כמו שמקדש על הפת בשבת ועוש' שאר הדברים על הסדר וכן דעת הריא"ף. וביאר עוד היכי עביד שארי ברישא המוציא ובצע ליה לרפתא ומנח ידיה עילויה עד דגמר קדושא ובתר דגמר קדושא מברך על המצה ושהחיינו ואכיל ואחר מסבל בידקי ועקר לפתורא ובתר הכין אומר מה נשתנה וכל ההגדה עד גאל ישראל ומברך אמרור ואכיל ליה ואחר כריך מצה ומרור ואכיל בלא ברכה עכ"ל הרי"ף ז"ל. והרא"ה ז"ל כתב מי שעושה סדרו על הפת אינו מברך לא אשר גאלנו ולא יהללוך כי שתיהם ברכות של כוס וביאר עוד שאין לו לחזוד ולקדש על מצה שמורה אלא אפי' מצה שאינה שמור' ומברך המוציא ומקדש ושהחיינו ואוכל כזית ומטבל בירק ואומר ההגדה עד למעינו מים ומברך על מצה שמודה לאכול מצה ואוכל כזית ומברך לאכול מרור ומטבל ואוכל וכורך מצה ומרור וכו' כתב ר' נטרונאי גאון ז"ל אם אינו מוצא יין ברחוק כמה פרסאות ישרה צמוקים במים ויעשה ד' כוסות. על כל כוס וכוס מד' כוסות הללו מברך ברכה בפני עצמו אבל אין מברכין לשתות ד' כוסות ואע"פי שיש להן סמך מן התורה לפי שהן מופסקין כוס דאשון מברך עליו קודש היו' כוס שני קורא עליו ההגדה. ומתחילין לקרות את ההלל לפי שיש בו ענין יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה וגם כדי להדר כוס זה שכל שאר הכוסות מהודרים נינהו או בקדוש או בברכת המזון או בהלל הלכך הוצרכו ג"כ להדר כוס שני בקריאת ההלל שאם תאמר כבר אמרנו עליו ההגדה אין זה אלא דק ספור דברים בעלמא וברכת אשר גאלני לא נתקנה על הכוס כמו שנבאר בע"ה ולפי דעת הר' אהרן הלוי ז"ל היא מסודרת על הכוס כאשר כתבנו. כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון. כוס רביעי קורא עליו את ההלל ומברך ברכת השיר: (ח) בין הכוסות הללו אם רצה לשתות שתה בין שליש לרביעי לא ישתה והטעם כדי שלא ישתכר אע"פי ששתה בתוך הסעודה כבר בארנו שיין שבתוך המזון אינו משכר ואצטר לומר שאף בין ראשון לשני לא ישתה כדי שלא ישתכרו [illegible] מעשות הסדר ומקריאת ההגדה והאי דנקט בין שלישי לרביעי ולא בין ראשון לשני משום דמלתא דלא שכיחא היא להיות אדם שותה כל כך קודם סעודה והר' שרגא ז"ל כתב שיין שלפני המזון אינו משכר מ"מ ראוי להזהר שלא לשתות אלא לצורך גדול בין ראשון לשני וכן כתב הראב"ד ז"ל ודוקא ביין מקמי הגדה ובתר הגדה אבל בתוך הסעודה לא מזיק: (ט) החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר לטיט. כתב הר"י מקוד' ז"ל וצריך לשנויי פי' להיות עב זכר לטיט שהוא עב וצריך לקרוי אבר לתפוח. והר"ם ז"ל כתב ובירושלמי יש דעבדי לה רכה זכר לדם ואומר הר' יחיאל דהא והא איתמר בשעת עשיה עב וכך הוא מביאו על השלחן ובשעת סבול מקלשין אותו ביין ועושין אותו דק. וכיצד עושין אותו לוקחין תאנים או גרוגרות וצמוקים וכיוצא בהן ודכין אותן ונותנין לתוכן חומץ ומתבלין אותו בתבלין ומביאין אותו על השלחן ויש נשמרים מלתת לתוכן גרוגרות והטעם כמו שכתבנו למעלה בהלכות חמץ ומצה. ונהגו לתת בתוכן תפוחים זכר לתחת התפוח עוררתיך ותמרים זכר לזאת קומתך דמתה לתמר ואגוזים זכר אל גנת אגוז ירדתי וי"א לפי שמלבנן החרוסת זכר לטיט ותבלין שעושין מסיד שהוא לבן. החרוסת זכר לטיט ותבלין זכר לתבן. כתב הר"ם ז"ל חרוסת של לילה ראשונה של פסח שחל להיות בשבת צריך ליתן המשקין מבעוד יום ובליל שבת יעדבם. אכילת מרור בלילה זה אינו מצוה בפני עצמה מן התורה אלא תלויה היא כאכילת הפסח כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ומדברי סופרי' לאכול המרור לבדו בליל זה ואע"פי שאין בה קרבן פסח: (י) מרור האמור בתורה הם החזרת והעולשין והתמכא והחרחבינא והמרור. חזרת ליטוגא בלעז. עולשין ליסס"רש. וי"א אישקרוילה היא ליטוגא. תמכא מרו"בי. חרחבינה פי' הריא"ף ז"ל חנדקוק והוא דומני והר"ש פי' סיב הגדל סביב הדקל וי"א סריפו"יל מרור חלותא כל א' ממינין אלו נקריין מרור ואם אכל כזית מהן או כזית בין כלן יצא ויבלבד שיהיו לחין. ויוצאין בקלח שלהן ואפי' הוא יבש ואם שלקן או בשלן או כבשן אין יוצאין בהן פי' שלקן שבישלן עד שנימוחו בשלן שבשלן כתיקנן כבשן פי' בחומץ. ולא צריך למהוד אמרדתא דהא מצוה בחזרת ומאי חסא דחס דחמנא עלן ופרוקינן וכן נראה ממתניתין דתנא חזרת ראשון לכלן: (יא) ירושלמי התיבון הרי חזרת הרי הוא אינו קרוי מרור אלא מתוק ר' חייא בשם ר' הושעיא כל עצמו אינו תלוי אלא בחזרת מה חזרת תחלתו מתוק וסופו מר כן עשו המצרים לאבותינו במיסה הארץ הושב את אביך ואת אחיך ולבסוף וימררו את חייהם. ובגמרא אומר מה מרור תחלתו רך וסופו קשה פי' הקלח שלו מתקשה כעץ כך עשו המצרים בתחלה כשהשתעבדו בהן היה על ידי שכר ואח"כ וימררו את חייהם: (יב) וסדר מצות אלו בליל חמשה עשר כך הוא אתאן אפרקא שטפין כסא ומזגין חמרא ומברכין ב"ש הגפן ואשר בחר בנו ושהחיינו ושותה כל א' כוסו

[illegible]ה כאשר בארנו ואם חל להיות בשבת פותח ויכלו [illegible] שבתות וברא פרי הגפן ואשר בחר בנו וכולל [illegible] בתוכו כמו שבארנו וחותם מקדש השבת וישראל [illegible]ים ושהחיינו ואם חל להיות במוצאי שבת מברך [illegible]ין במו שבארנו והטעם שהקדים קדוש להבדלה [illegible] שאם יבדיל בראש גרא' עליו קדושא די"ם כמשא"כ [illegible] קודם קדוש משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם [illegible] נר והבדלה כשאר מוצאי שבתות וזמן לבסוף לפי [illegible]ר זמן ואפי' בשוק ואין עיקרו בכוס. ובי"ט אחד [illegible] צריך לומר בין קדושת שבת לקדושת י"ט הבדלת [illegible] לחתימה לפי שחותמין בה בין קדש לקדש ולעולם [illegible] לומר מעין חתימה סמוך לחתימה וי"א שאין לומר [illegible] אחר השבת בין יום השביעי לששת ימי המעשה לפי [illegible]אר מוצאי שבתות אין אומרים אותו אלא מעין [illegible]ה מ"מ מעין פתיחה היא ודכ"ע מעין פתיחה בעינן [illegible] כמאן דבעי אף מעין חתימה ולפיכך אומר [illegible]אי שבת לי"ט בין קדושת שבת לקדושת י"ט הבדלת [illegible] תאמר מפני מה אין מברכין על הבשמים במוצאי [illegible] לי"ט אי ב"י"ט ליכא נשמה יתירה כשבת לברכה [illegible]אי שבת לי"ט ואי ב"י"ט נמי איתי' נברכיה נמי [illegible]אי י"ט לחול ויש לומר דב"י"ט לא שייך ביה מאי [illegible] רבנן נשמה יתירה כיון דאיכא ביה טרחא כלל [illegible]אי שבת אמרי' ליה להשיב הנפש הכואבת בצאתה [illegible]מנוחה אל העצבון אבל כשנכנס י"ט הנפש שמחה [illegible]ת משמחת י"ט והרי הוא לה במקום בשמים. טעם א' [illegible]ן ר' לעשות הבדלה במוצאי שבת לי"ט של פסח עד [illegible]ל ידקות והתחיל ההגדה וקודם שגמר ההגד' נזכר [illegible] רצה לחזור ולהבדיל עד שהשלים ההגדה עד גואל [illegible]אל דאכילת ידקות לאו כלום הוא ואחר הקדוש [illegible]לין לידים ומברכין על נטילת ידים. ומביאין לפני [illegible]ים סל עם ירקות כגון כרפס וחזרת וזרוע צלוי זכר [illegible]ח וביצה מבושלת זכר לחגיגה וג' מצות ואמרי [illegible]ושלמי שהמנהג לקחת ביצה וזרוע כלומר בעא רחמנא [illegible]רע יתנא בדרעא מרממא ונוטל מן הכרפס ומברך פרי [illegible]מה ומטבל בחרוסת ויאכל ממנו כזית ונותן לכל בני [illegible]בורה ואחר נוטל א' מן הג' מצות אשר בסל ומחלקה [illegible]ים התצי האחד ישים בין שתי השלימות וחצי האחר [illegible]ם תחת המפה ואוכל ממנה כזית אחר כל סעודתו זכר [illegible]ר המנהג לחלקה קודם שיקרא ההגדה כדי שיאמר [illegible]ה הא לחמא עניא מה דרכו של עני בפרוסה אף באן [illegible]רוסה וי"א כדי שיראו התינוקות וישאלו מפני מה אנו [illegible]עינין הפת ועדיין לא אכלנו וי"א כדי שלא יבא ויאכלנ' [illegible] הסעודה בשוגג ולא יהיה לו מצה משומרת באחרונה [illegible]יכר מצניעין אותה ואח"כ מוזגין לו כוס שני ומגביהי' [illegible]ל בין כתפיהן ואומר עליו הא לחמא עניא וכל ההגדה [illegible]ות מן ההלל ואשר גאלנו ובפ"הג ושותה כל אחד כוסו [illegible]סיבה וכתב הר' אשר ז"ל ושמעתי כי באלמנ"י"א אחר [illegible]לת הכרפס עוקרין השלחן וכורכין המצות במרור [illegible]ושאין על כתפיהן והולכין לפנות הבית ואח"כ חוזרים [illegible]קומן ואומרים ההגדה ואחר ההגדה נוטלין את ידיהן ומברכין על נטילת ידים ואח"כ יקח השתי מצות יחד הפרוסה והשלימה ויברך המוציא ועל אכילת מצה וי"א לאכול מצה ויאכל כזית הוא וכל המסובין בהיסיבת שמאל ואח"כ יקח מן המרור ויברך על אכילת מרור או לאכול מרור ומסבל בחרוסת ואוכל ומאכיל לכל בני החבורה ואח"כ יקח מן המצה השלישית ויכרוך עם המרור ויאכל בלא סבול ובלא ברכה וי"א שיאכל בסבול זכר למקדש כהלל ומאכיל לכל בני החבורה ואוכלין כל סעודתן ואחר כך יקח מהמצה אשר תחת המפה ויאכלו כל אחד ממנה כזית בהיסיבת שמאל זכר לפסח ואין מפסידין אחריה כלום. ומוזגין כוס שלישי ומברך עליו ברכת המזון. ומוזגין כוס רביעי וגומר עליו את ההלל ומתחיל שפיך חמתך ואחריו לא לנו ה' לא לנו וגומר ההלל ויברך אחריו יהללוך ואינו מברך לפניו לפי שאין קורין אותו בתורת חובה ועוד שאין אנו קורין אותו בבת אח' ואע"פי שנזכר בו לשון גומר אינו ד"ל גומר אלא שלא ידלג בו כד"ח ואח"כ מברך בפ"הג ושותה כל א' כוסו בהיסיבה ואח"כ מברך על הגפן ועל פרי הגפן ומזכיר בו מעין המאורע ובהלכות ברכות כתבתי דעות הפוסקים על זה ואין שותין אחריו כלום אך אם יצמא ישתה מים ואם ירצה לשתו' כוס חמישי יאמר עליו הלל הגדול מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל ואח"כ אומר נשמת כל חי וישתבח עד חי העולמים לפי שהוא שבח והודאה לשם על דוב הניסים והנפלאות שעשה לאבותינו ולנו. ויש מוסיפין אח"כ פסח מצרים ומבית וי"א אותו קודם הלל גדול וכן דאוי לעשות: (יג) והנה לך טעמי הדברים שעושין על הסדר על מה ועל מה הנה בארנו שחייבין כל א' בד' כוסות והם כנגד ד' גאולו' והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי וביאור הדבר כך הוא שיש כאן ד' ענינ' גדולי' של גאולה שלכל א' לעצמו יש להרבות שבח והודאה אל השם ית' הראשון הוא והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים שבתחלה לרוב סבל העבודה הקשה היה מספיק לנו אם יקל עלינו העבודה אפי' נשאר תחת ידו וממשלתו ובזה יהיה לנו גאולה אחת של והוצאתי כלומר שהוציאנו מתחת העול הכבד והוא יתעלה הוציאנו מתחת ידו וממשלתו ושחררנו מכל עבודתו וזהו לשון והצלתי שהיא גאולה שניה ואלו הוציאנו מתחת ידו וממשלתי ולא דכאם ולא הממם בשפסים גדולים וזהו לשון וגאלתי שהיא גאולה שלישית ואלו עשה כל זה ולא הגיע לני אלא לגופות לבד דיינו והוא ית' לקחנו לו לעם סגולה והותיר לנו שדיד לנפש בתת' לנו את תורתו הנכבדת והיא גאול' דביעי' באמרו ולקחתי אתכ' לי לעם. והראב"ד ז"ל כתב גרסינן בירושלמי ד' כוסות הללו כנגד ד' גאולות שנאמרו במצרים והוצאתי וכו' ור' סרסון היה מביא חמישי כנגד והבאתי ור' יהושע אומר כנגד ד' כוסות של פרעה שנא' וכוס פרעה בידי ואסחט אותם על כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה ונתת כוס פרעה בידו י"א על שבאת גאולה ליוסף על יד זה החלום וי"א כנגד ד' פורעניות שלקו המצרים מכת בכורי' וסביעת ים סוף ובימי נבוכדנצר והרביעי לעתיד לבא עם חברותיה

עמוד נא] כתב שלא ידוך מותר והיו מרוכים: יח פחות מכזית. דאם יאכל כזית יהיה אסור לא יברך ברכה אחרונה (טור רעו, ג). לכן אם אירע שאכל כזית לא יברך ברכה אחרונה: יט ומברך בורא פרי האדמה. קודם הטיבול, כדי שיהא עובר לעשיינן, והוא הדין במרור (מהרי״ל שם עמוד נא). וקשה דהא הברכה לא קאי רק על האכילה דמברך בורא פרי האדמה, והוא הדין גבי מרור, ול״ע: לא ויבצענה לשנים. דבעינן לאם עוני, דדרכו של עני בפרוסה: כא ויתן חציה. פירוש, אליה הגדולה (מהרי״ל שם עמוד קג ב״מ רעו, ג ד״ה ומ״ש ומליה): כב תחת המפה. ויש שנתנין אותה על כתפיהן זכר לגאלת מצרים: כג ויגביה הקערה. ואין צריך להסיר המצשלין (טור רעו, ג): כד הא לחמא. לשנא דקרא דכתיב [שמות יב, לג] למען ירבו את הלחם אשר האכלתי אותם וגו׳. ואין לשבח הנוסחא ולומר כהא לחמא או הא כלחמא (מהרי״ו ברונא, דרכי משה אות ז מטה משה סימן מרל). פירוש, דיש שאין רוצין לומר הא לחמא משום דאין זה אותו הלחם ממש שאכלו ישראל, ולכן מביא ראיה דכתיב בקרא למען ירבו את הלחם אשר האכלתי וגו׳, והרי אין זה הלחם שאכלו, שהרי אותו שאכלו כבר אכלוהו, אלא דוגמת הלחם, הכא נמי דוגמת הלחם. ומיהו אין זה ראיה, דהתם לקח לגנאת מן א״כ שייך שפיר לומר את הלחם אשר האכלתי, דהא נשמיר מזמן ההוא, אבל הכא אנו אוכלין מצות מדשות ואין שייך לומר הא לחמא וכו׳, לכן האומר הא כלחמא או הא לחמא לא הפסיד: כה יצוה להפירם. ועכשיו לא נהגו להפירם, משום דאין היכר לאיטוקים בזה, דיודעים שאלו הדברים לא נתנו על השלחן לצורך אכילה. אבל בזמן הגמרא היו רגילין לעקור השלחן: כו וישאלו. ואמרו להם שאין רשאין לאכול עד שיספרו ביציאת מצרים. ולכן אין ליתן שום מנה על השלחן עד אחר הסדר (מהרי״ל שם עמוד קד):

ק. הרא״ש שם [פיסן כה] (ר״י) שאר פוסקים [שו״ת הרשב״א המיוחסות לרמב״ן סימן רכ; הגהות מיימוניות ממן ומנה ם אות ז] ותשובת מהרי״ל [סימן סה; סימן נח אות ב] כדי לאמוקי נמשיה מפלוגתא דפוסקים בברכה אחרונה:

קא. עור רעו, ג בשם רבינו אם הוא כפוסקות שם קיד, ג ד״ה מטבל ובשם הרא״ש שם; רשב״ם שם ד״ה מטבל; מרדכי שם לא, ג; אמ״ג עשין מא קיט, ב; ה״ר ירוחם הובא בהגהות מיימוניות שם אות ג; ספר המרומה סימן רמב:

ר. הרא״ש [שם סימן ו] והמרדכי [שם] ושאר פוסקים [הגהות מיימוניות קושטא ם, ו ותשם הסגנה אות ז בשם מהר״ם מרוטנבורג דפוס ברלין עמוד 302 אות ד]:

ש. יט טור [רעו, ב] והרוקח [סימן רסג]:

שא. הרא״ש שם:

ת. הרא״ש בתשובה [כלל יד סימן ו] ושאר פוסקים [הגהות מיימוניות דפוס קושטא ג; אמ״ג סימן קמד הגה אות ג]:

ב. שם בגמרא דף קט״ו [ע״ב] וכן שיטת הפוסקים [שם ד״ה לחמא] והרשב״ם שם [ד״ה ואין; רא״ש שם פ״י סימן מו; הגהות מיימוניות שם; אמ״ק שם]:

לבן אם אירע לא יברך ברכה אחרונה (טור רעו, ג). יט ומברך בורא פרי האדמה. קודם הטיבול, כדי שיהא עובר לעשיינן, והוא הדין במרור (מהרי״ל שם עמוד נא). וקשה דהא הברכה לא קאי רק על האכילה דמברך בורא פרי האדמה, והוא הדין גבי מרור, ול״ע: לא ויבצענה לשנים. דבעינן לאם עוני, דדרכו של עני בפרוסה: כא ויתן חציה. פירוש, אליה הגדולה (מהרי״ל שם עמוד קג ב״מ רעו, ג ד״ה ומ״ש ומליה): כב תחת המפה. ויש שנתנין אותה על כתפיהן זכר לגאלת מצרים: כג ויגביה הקערה. ואין צריך להסיר המצשלין (טור רעו, ג): כד הא לחמא. לשנא דקרא דכתיב [שמות יב, לג] למען ירבו את הלחם אשר האכלתי וגו׳. ואין לשבח הנוסחא ולומר כהא לחמא או הא כלחמא (מהרי״ו ברונא, דרכי משה אות ז מטה משה סימן מרל). פירוש, דיש שאין רוצין לומר הא לחמא משום דאין זה אותו הלחם ממש שאכלו ישראל, ולכן מביא ראיה דכתיב בקרא למען ירבו את הלחם אשר האכלתי וגו׳, והרי אין זה הלחם שאכלו, שהרי אותו שאכלו כבר אכלוהו, אלא דוגמת הלחם, הכא נמי דוגמת הלחם. ומיהו אין זה ראיה, דהתם לקח לגנאת מן א״כ שייך שפיר לומר את הלחם אשר האכלתי, דהא נשמיר מזמן ההוא, אבל הכא אנו אוכלין מצות מדשות ואין שייך לומר הא לחמא וכו׳, לכן האומר הא כלחמא או הא לחמא לא הפסיד: כה יצוה להפירם. ועכשיו לא נהגו להפירם, משום דאין היכר לאיטוקים בזה, דיודעים שאלו הדברים לא נתנו על השלחן לצורך אכילה. אבל בזמן הגמרא היו רגילין לעקור השלחן: כו וישאלו. ואמרו להם שאין רשאין לאכול עד שיספרו ביציאת מצרים. ולכן אין ליתן שום מנה על השלחן עד אחר הסדר (מהרי״ל שם עמוד קד):

מהברפס [ח] יח (יח) [לב] פחות מכזית [ט] ומטבלו בחומץ יט [לג] ומברך בורא פרי האדמה ואוכל [כא] [לד] ואינו מברך אחריו [לה] ויקח מצה [י] האמצעית כ ויבצענה לשנים כא [יא] [לו] ויתן חציה לאחר מהמסובין לשומרה [יב] לאפיקומן [יג] ונותנים אותה כב תחת המפה [יד] וחציה השני ישים בין שתי השלימות [טו] כג [לא] [לז] ויגביה (כ) חקערה שיש בה המצות ויאמר כד [לב] (כא) הא לחמא עניא עד (מ) מה נשתנה: הגה [לח] [כ] וילמדו בלשון [יז] שמביאים הנשים והקטנים לו יפרש להם הענין וכן עשה ר״י מלונדרי״ש כל ההגדה בלשון לעז כדי שיבינו הנשים והקטנים: [יח] [לט] ואז כה [לג] יצוה (כב) להסירם מעל השלחן ולהניחם בסוף השלחן באלו כבר אכלו כדי שיראו התינוקות כו (כג) וישאלו:

מינו מביאו לידי ברכה על נטילת ידים לפי דברי הרא״ש [ברכות פ״ט סימן כג] בסימן ז׳. ולי נראה דהטור לא כתב ולא הזכיר על הברכה, אלא על מה שכתב שאין בזמן הזה חיוב נטילה, גם במה שכתב הרוקח לאלתר ידי אפק הוא קאי על הנטילה לא על הברכה, כי אם נאמר שאין צריך נטילה לזה, נמצא שיש איסור לנטילה דהוי כבמי רוח, כמו הטוטל ידיו לפירות הרי זה מבמי הרוח [מולין קו, א], משום שאין צריך שם נטילה, הכי נמי בזה, על כן כתב שיביא עצמו לידי נטילה ע״י שפשוף, וממילא חייב בברכת על נטילת ידים כיון שדבר שטיבולו במשקה יש בו דאיין לאחר, ממילא מי שהטיל מים ושפשף ובא לאכול דבר זה הכל מודים שיש כאן חיוב נטילה כמו בלאחר בלא שפשוף, ובזה מודים טולי עלמא כיון שיש ברמי למעליותא דחיוב נטילה, והוי כמו רוחה לגמרא בסימן ז׳ [סעיף א]. אבל מכל מקום שפיר הכריע ר״י ושו״ע

שלא לברך בזה, ולא להשגיח במה שכתובה ברכה זו בכל הסידורים, וכן כתבו התוספות בפרק ערבי פסחים דף קט״ו [שם בסוף הדבור] דהמבדך מברך ברכה לבטלה, ובכל הסדרים כתוב לברך על הנטילה, ואין נראה, עכ״ל. ומאחר יש לחמוה שכתב שבלילה זו משום חובת הרגל יש לברך, ובכל השנה כתב הוא עצמו בסימן קנ״ח [ד״ה ולפי] שאין לברך, ודבר זה אינו נכון כלל לחייב ברכה בזמן אחד מחבירו, על כן אין לברך כלל כמו בכל השנה. וטעם טיבול זה פירש רש״י [שם קיד, ב ד״ה עד] ורשב״ם [שם ד״ה עד] משום היכרא, לפי שאין בני אדם רגילין לאכול ירק קודם הסעודה, והמיטוקים ישאלו על זה. ונראה המשובה יהיה להם דאי לא היה מטבל אלא השני דמרור לא היה ניכר דהוא משום מצוה, אלא כדרך בני אדם לטבול תוך הסעודה, על כן תקנו לטבל קודם הסעודה דבזה מרמזין שאין הטיבול בא מחמת הסעודה, והוא סימן לטיבול השני שהוא ג״כ שלא מחמת סעודה אלא מצות מכמים, כן נראה לי לפי דברי רש״י ורמב״ם [ממן ומנה ם, ג]: (ח) פחות מכזית. לפי שאם יאכל כזית יתחייב לברך ברכת נפשות, ויש פלוגתא בזה אם חייב לברך אותה על טיבול ראשון, על כן טוב שיאכל בענין שלא יהא בו חיוב כלל. והפלוגתא היא בין ר״י [פוסקות שם קטו, ב ד״ה והלכ] לרשב״ם [שם קיד, ב ד״ה פשיטא], דר״י [סברא ליה*] דהגדה והלל הוי הפסק בין הטיבול להסעודה, כמו שכתוב לענין נטילה שלריך ליטול שנית לסעודה כמו שכתבתי בסעיף ג׳ [ס״ק ח], הכא נמי לענין ברכה אחרונה על הטיבול, ואין ברכת המזון של הסעודה פוטר אותה. אבל הרשב״ם סברא ליה כפי שפירש הרא״ש [שם פז׳ סימן מו] דדוקא לענין [נטילה*] משום ההגדה הפסק, דלמא נגע [במקום*] המטונף בגפיים, אבל לענין ברכה אחרונה לא, כמו שאין צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור מטעם דנפטר בברכה זו שעשה בטיבול הראשון, הכא נמי לענין ברכה אחרונה של הטיבול (ה״א) [הא*] פטור ממנו דשייך להסעודה, ובאלו אכלו במוך הסעודה. ור״י סברא ליה דלאו משום טעם זה פטור מן בורא פרי האדמה (יא) ומברכה אחרונה במרור, אלא דהמרור עצמו שייך להסעודה ונפטר בהמוציא ובברכת המזון, אבל טיבול ראשון אין שייכות להסעודה משום הפסק הגדה והלל. ונראה דבפלוגתא זו שייכא עוד פלוגתא לענין ברכה אחרונה של כוסות הראשונות, דלר״י צריך לברך ולרשב״ם אין צריך לברך: (מ) מה נשתנה. כ) בטור [רעו,

ערך לחם למהריק״ש

בה המצות וכו׳. ונהגין לסגנ״ה על דאמי המיטוקים:

ביאור הגר״א

[לב] פחות מכזית. כיון דאינו נוטל אלא להכירא. ומברכין על פחות מכזית, כמו שכתבו תוספות בפרק ב׳ דסוכה [כו, ב ד״ה ולא] בשם הירושלמי [ברכות פ״ו הלכה א], וכמו שכתוב בריש פרק ו׳ דברכות [לה, א], ולא יטול כזית. ועיין ט״ז [ס״ק ח]: [לג] ומברך. גמרא שם [פסחים קיד, ב]: [לד] ואינו מברך אחריו. ר״ל, אפילו אכל כזית, וכנזכר לעיל [ס״ק לב], והוא ממה שכתוב שם קט״ו א׳ מעיקרא כו׳ בלא ברכה, אלמא שברכה ראשונה פוטרתו. ועיין רשב״ם ק״ד ב׳ ד״ה פשיטא כו׳, ועיין תוספות קט״ו א׳ ד״ה והדר כו׳ דפליג על רשב״ם והר׳ יוסף טוב עלם [יוצר לשבת הגדול הפתחיל אלהי הרחמן]. אבל הרא״ש שם [פ״י סימן כה] מפרש כרשב״ם, וקושית תוספות ממה שכתוב שם ב׳ דאגדתא והלילא הוה הפסק, דוקא לענין נטילת ידים, אבל לא לענין ברכה, דאף חבירים שעקרו לא הוה הפסק כשהניחו מקצת חבירים [פסחים קב, א], ועיין תוספות ק״ב א׳ ד״ה ועקרו כו׳. וכתב בסדר הפסח [להרא״ש קלה, ב-ג] דנפקא מינה

לאלו הפירושים לענין ברכה אחרונה, ועיין תוספות ק׳ ב׳ סוף ד״ה ידי יין כו׳. ונראה דאולי לשיטתייהו, ובפלוגתא דסימן תע״ד. ועיין רא״ש שם סימן כ״ד ולא נהירא לי כו׳ דשאני ברכת המזון דהוי כו׳ אבל אם עמד כו׳. ועיין תוספות ק״ג ב׳ ד״ה רב ראם תאמר כו׳ ולמאי דפרישית כו׳, ועיין ר״ן [שם כד, א ד״ה ולענין], וכן כתב ט״ז [ס״ק ח]. ולפיכך פסק השו״ע יפה הוא לשיטתו, אבל לדעת הרב שם [סימן תעד] גם כאן צריך לברך: [לה] ויקח מצה. כנזכר לעיל [ס״ק יא] מה עני כו׳. ואמר האמצעית, כמו שכתוב בברכות [לט, ב] ושבת שם [קיז, ב] פרוסה בתוך השלימה, ועיין מה שכתבתי לעיל בסעיף ד׳ [שם]: [לו] ויתן חציה. ששתי אכילות שאוכל לשם מצה יהא בפרוסה: [לז] ויגביה. כמו שכתוב [פסחים קטז, ב] מצה צריך להגביה. ועיין הגהות מיימוניות סוף הלכות חמץ ומצה [פ״ו אות א], ע״ש: [לח] [חנוך] ויאמרו בלשון בר. כמו שכתוב [שמות יג, ח] והגדת כו׳: [לט] [שר״ן] ואז יצוה. שם [קטו, ב] למה

ז (סעיף ו בהגה) שמביאים הנשים. באמת אין הנשים חייבים באמירת ההגדה, שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, אף שהיו באותו נס, דשעם זה לא שייך במצוה דאורייתא. ולא יהא אלא טוכה, אף שהם היו ג״כ מכוסים בענן. אלא חיובא דידן הוא להגיד להם ניסים ונפלאות ה׳, עיין תשובות בית דוד [אר״ח] סימן תל״ו: (אפל אברהם, ב)

ציונים לרמ״א

ב) כל בו [סימן נ יג, ב] ומהרי״ל ברונא [הגהת מהרי״ל מנהג אות ז]:

לבושי שרד

(יא) שם פק״ח ומברכה אחרונה במרור אלא, כל״ל יח):

הגהות הסמ״ע

סעיף ו ויתן חציה. ובסדר של מהרש״ל [שו״ת סימן פח] שחלק הגדול יסמין:

15. ראה לקמן ס״ה.
14. אבן חשם.
13. בדאר המלה שמפנה לחדר לאחר מכן.
12. ראה לעיל ס״ג.
11. לעיל ס״ה.
10. עצה מובה ס״ה לקמ״ל דבנה מיאה שמתגיר לחם.
9. מעיף יד.
8. פחים קלי ב הכפר עולמן עורך ס״ד.
7. ס״ה.
6. ראה לעיל ס״ה.
5. ס״ה שנאמר שמאא לעיל ס״ה.
4. ראה לעיל ס״ה.
3. בלילי ס״ה.
2. ראה לעיל ס״ה.
1. ס״ה.

ס״ה. מה שלא שלא שאל.
ס״ו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ס״ז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ס״ח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ס״ט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע״א. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע״ב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע״ג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע״ד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע״ה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע״ו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע״ז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע״ח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ע״ט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פ. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
פט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צ. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
צט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
ק. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קי. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קיא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קיב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קיג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קיד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קטו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קטז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קיז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קיח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קיט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכ. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קכט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קל. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קלא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קלב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קלג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קלד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קלה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קלו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קלז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קלח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קלט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמ. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קמט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנ. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קנט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קס. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קסא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קסב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קסג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קסד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קסה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קסו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קסז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קסח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קסט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קע. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קעא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קעב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קעג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קעד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קעה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קעו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קעז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קעח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קעט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפ. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קפט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצ. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קצט. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קק. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קקא. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קקב. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קקג. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קקד. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קקה. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קקו. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קקז. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קקח. ס״ה שנאמר שמאא הנ״ל.
קק

שהוא זכר בעלמא לא נקל לענין[ז] מצה דאוריית'[8]. אבל לענין נשברה כדפרי' לעיל, ואפילו היא השלישית משום הקדמת סי' אב"ג לא יאפה אחרת[9]. וכן דנתי קודם מהר"ש[ה] ונענע לי ראש[13]. על שנשברו שני מצות הורה מהר"ש[14] לקחת השלישי' לכל הסדר[15]. אמר מהר"י סנ"ל מצה עליונה למוציא, ושנייה לאפיקומן ולאכילת מצה[ט], שלישית לכריכה, ואם הוחלף לא עיכב[17].

[ו] שני[א] תבשילין אפילו כשחל ע"פ בשבת[2]. [ויש נוטלין דווקא בשר — תבשיל א' משום פסח ולא — משום דזביחת חגיגה לא דחה שבת[3]. ואמר דהמקפיד ליטול חד תבשיל איסורא קא עביד דאז ודאי נראה כמקדיש קדשים בחוץ דמכוון לעשות כבזמנם][ב] ומנהג ליטול בשר זרוע על שם בזרוע נטויה. וביצה דתרגומו ביעא דבעא רחמנא עלן ופרקינן[4] מהר"ש[7] דרש יש

שינויי נוסחאות

ז. לחילה מלה השמורה להיל... (.3). ח. שיש מילוק בין נחלקה לנשברה (.3); הוספה: כתב הרלב"ן[10] שאם נחלקה לחתה מג' המצות יקח מצה לחתרת מחמיה מחמיה מלחר דעבדינן שימור לכל מצותיו[11], וכן אם נחלק האפיקומן יקח מחיכה לחתרת מחמיה, עכ"ל[12] (.2. 5. 6). ט. ברוב כת"י: וכן כת"ם[16].

[ו] א. בכ"י 1. כעין מבוא: התבשילין שמיס הן, לחד זכר לפסח ולחד זכר לחגיגה[1]. בהמשך: תשובת רבינו סי' נח ה, מהר"ש סי' שב, ב (נמצא כאן בהג"ה), מהרא"ק ריש סי' קי. ב. הרישא בכ"י 1. ההמשך רק בכ"י ש. ג. וכן נהגודה[5] ונרוקה[6] (.2. 5. 6.); ונרלה הומיל ומחזיקין גם ליל שני לחקור לתקנס כגיל רלשון כ"ל מנעוד יוס (שכט.).

8. כן הביא את דברי רבינו המג"א סימן תנח סק"א.
9. כן כתבו להלכה הב"י סוף סי' תעה בשם האגור והט"ז שם ס"ק יב.
10. בפסקיו למס' פסחים לדף מח, א ד"ה אמר רב (במהדורת עהרנרייך קסא, א).
11. בחלק מכת"י לא נכתבו דברי המהרי"ל אלא רק קטע זה. וס"ל לראב"ן ולא יאפה בשום פעם דכל המצות נאפו ע"י שימור.
12. נראה דבאפיקומן ס"ל לראב"ן כדעת הרוקח ראה לקמן.
13. כל הקטע הובא במטה משה סוף סי' תקצט.
14. סי' רפז, ו. והובא בפסח מעובין סי' רכה בשם רבינו (והיינו ספר מהרי"ל).
15. לכאורה אם הדין הוא דכשנשברו שתי מצות יקח את השלישית לכל הסדר, א"כ כל הקטע הקודם לגבי אם נשברה מצה אחת הוא מיותר, דכ"ש שאין לאפות מצה אחת אחרת. ובאמת בחלק מכת"י נכתב רק קטע זה בלי הקודם. ובהלכה הוזכר רק אם נשברה מצה אחת, ראה רמ"א סי' תעה סעיף ז. וע' במקור חיים בסו"ס תעה שהביא דברי מהר"ש כלשונם.
16. סי' תעה בסופו.
17. כן כתב הטור בסי' תעה בשם הרא"ש והביאו הרמ"א שם סעיף ז. דברי רבינו הובאו בשמו במטה משה סי' תרח.

[ו] 1. פסחים קיד, ב.
2. ראה תוס' פסחים שם בד"ה אחד, מרדכי סדר של פסח (לח, א), רא"ש שם סימן כה בשם ה"ר יעקב מאורלינ"ש וה"ר יהודה מקורביל, אבודרהם, באגודה פסחים סי' (צו) [צז] בשם הסמ"ק (הוא הגהת הסמ"ק סי' קמד) לקט יושר ח"א עמ' 90 בשם רוב הגאונים.
3. ראה הערה 2. וראה עוד במנהיג סדר לילות של פסח סי' ס"ו. אור זרוע הל' פסחים (סי' א).
4. בארחות חיים (ליל הפסח סי' יב) ובכלבו סי' נ הביאו כן בשם הירושלמי והובא גם באגור סי' תשצו ובמטה משה סי' תרט. וכן כתב הטור סי' תעג והשו"ע שם סעיף ד .
5. פסחים פ"י סי' (צו) [צז]. אך ללא הטעם אלא רק את המנהג.
6. ראה בספר מעשה רוקח לר"א מגרמייזא (עמ' יז סי' נט) שהזכיר מנהג זה אך ללא הטעם שנזכר כאן. אמנם בשו"ת מהרי"ל סי' נח ה כתב וטעמא מפורש בהרוקח וזה לא נמצא. וכ"ה כל הקטע בשו"ת מהרי"ו סי' קצג בשם הרוקח.
7. סי' שב, ב. והובא בב"ח סי' תעג בד"ה ומ"ש א' זכר לפסח.

ליטול ב' מיני בשר אחת של עגל ואחת של בקר[ז] ואמר מהר"י[ה] סג"ל שמה"ר מוסל[111] היה נוהג ואמר שקבלה הוא בידו מרבותיו מתי שע"פ בשבת לקח במוצאי שבת בשר וביצה לאפוקי נפשי' מפלוגתא[12].

חרוסת[ז] זכר לטיט[16]. ועליו יהיו מונחין קידה וקנמון ושאר בשמים מחותכין ארוכין זכר לתבן[17]. ואמר מהר"י סג"ל יש פוסקים[19] לתת[ט] רימונים לחרוסת כדי לקהוי.

וכשחל פסח בשבת יהא נזהר כל אדם לקלש ולערב החרוסת קודם בשבת דאסור לערבו' בשבת משום לש דאב מלאכה היא[20]. אכן אם עירב קצת מבעוד יום מותר להוסיף[א] משחשיכה[21], ומערבו בין ביד בין בכלי[ב].

הירקות איפך וחסא שקורין לטוגא. איפך לטבול ראשון וחסא לטבול שני[27].

שינויי נוסחאות

ד. וכן הוא במיימון[8] והגה"ה[9] (.1). ה. מהרמ"ו[10] (ק.). ו. שאמרו (פד. פא.), מהר"ם סג"ל (.4. ק. פא.).
ז. עושין אותו גרלשונה עב ונשמת המיטל מקלשין אותו זכר לדם[13]. (.1). מהר"ם[14] עירבו מין — היה שופך יין ומקלשו[15] — (.1. 2. 5. 6. שכט.). ח. שקשטו לבנים (.1); וכן כת"ם[18] (.2. 5. 6.). ט. מלוה לתת גרעיני רימונים (.1). י. ברוב כת"י: לקלשו. יא. עוד לקלשו — ולערבו — יותר בשמת (.5. 6. 2.), עוד בשמת (.1. שכט.).
יב. ולא כמי שיעור[22] (.2); הוספה: וכן כתב רבינו ברוך מ"כ בספר התרומה[23], וכעין זה המיר לעשות מורסן לתרגולת בשמת[24] (.1). ומותר לקלוף שומין או בצלים בשמת לאכול מהן בו ביום[25], בספר הפרנס סי' קכ"ט[26] (.5. 6.).

8. הל' חו"מ פ"ח ה"א. 9. שם אות כ.
10. הוא אביו של המהרי"ל.
11. כנראה שזה טעות ומקורו הוא מהרמו"ל שהוא אביו של המהרי"ל. וראה בשינויי נוסחאות דבחלק נכתב מהר"ם ס"ל והוא מהר"ם הלוי מווינא.
12. אבל כשחל בשאר ימות השבוע לקח שני תבשילי בשר. אכן מהר"ש לא נהג כן וגם במו"ש לקח ב' תבשילי בשר, ראה בהלכותיו סי' שצח ושם בהערות. בב"ח פסק (ראה לעיל הערה 7) כמ"ש רבינו בשם רבותיו.
13. ע"פ הירושלמי, ונמצא ברוקח סי' רפג. וראה תוס' פסחים קסז, א ד"ה צריך ובטור סי' תעג.
14. רפז, ז.
15. כן כתבו התוס' בפסחים קסז, א בד"ה צריך והטור בסי' תעג וכ"כ בשו"ע שם סעיף ה.
16. פסחים קסז, א.
17. כן כתב הרוקח סי' רפד ובמרדכי בסוף ה"סדר בקצרה" והובא בב"י סי' תעג ובמג"א שם ס"ק יז. אלא דברוקח כתב דמשימין בהם דברים אלו לפי שאי אפשר לדוכן היטב שלא יהא בהן וכו', ובמהרי"ל כתב שיעשה לכתחילה ארוכין זכר לתבן. וראה שעה"צ שם אות ס"ח.
18. סי' תעג.
19. מנהג זה החכר בתוס' פסחים קסז, א ד"ה צריך, אולם לא כתבו דהסיבה היא בגלל קהויי אלא דנהגו לשים פירות שנדמו לבנסת ישראל. וכן כתב הרוקח בסי' רפד והרמ"א סי' תעג סעיף ה.
20. כן כתב המג"א סי' תעג ס"ק טז בשם האגודה, וכן פסק במשנ"ב שם ס"ק מח. ואם שכח דאה משנ"ב הל' שבת סי' שכא ס"ק נח.
21. כן כתב בשם רבינו בהגהות המנהגים ליל הסדר אות קח ובפסח מעובין אות רלב וכן כתב דין זה המהר"י וייל סי' קצג, ובמקור חיים.
22. ראה שו"ע סי' שכא סעיף טו וטז ושם כתב שיערב מעט מעט, ועיי"ש משנ"ב ס"ק סב.
23. הל' שבת סי' רכ.
24. ראה שו"ע סי' שכד סעיף ג ובמשנ"ב ס"ק י.
25. בספר התרומה כתב שרי לקולפן לאוכלן מיד וכן פסק הרמ"א בסי' שכא סעיף יט. אמנם בספר הפרנס כתב לאכול מהן בו ביום.
26. במהדורה שלפנינו סי' קלד.
27. ראה להלן ביתר פירוט. (משפט זה אין מקומו כאן, אך היות ורבינו הזכיר את התבשילין והחרוסת הזכיר אגב גם את מיני הירקות).

ומנסוהו למכול יצא, עיין בב״י [ד״ה כתב הרמב״ם], ועיין סימן ר״ד סעיף מ׳ [בהגה ופ״ק כ] וריש סימן קל״ו [מ״ש ריש הסימן]: **טו בין אכילה לחבירתה.** מינו מדוקדק, דצריך שלא יסמוך מסעודה אכילה לאפוה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס, כמו שכתוב סימן תרי״ב [סעיף ג]: **מז בלילה הראשון.** ומכל מקום מחויב לאכול בכל יום פת, אלא שיוצא בעשה עשירה (ר״ן פרק ב׳ דסוכה יב, ב ד״ה מתני׳). עיין סוף סימן קפ״ח [סעיף ז׳] [יא], ועיין מה שכתבתי ריש סימן תע״א [סעיף ב׳] [יב] [פ״ק ה]: **יז מעשרון.** ז״ל דרכי משה [אות ד ד״ה סימן], כתב מהר״י וויל [סימן קנג] דאם יש לו בית הרבה שאין מספיק לו שיעור אלה, מותר לאוש ב׳ עיסות פחות משיעור ולערבן, ומהרי״ל [הלכות מיקון אפיית המצות עמוד סג] אוסר, אלא יצמצם ליקח עשרון, עכ״ל דרכי משה. וצ״ע דהא מהר״י וויל [שם] כתב לערבם בשעת אלה ולעשות משאיהם ג׳ מצות כדי שיוכל ליתן כזית לכל אחד, וזה ליכא איסורא כלל, וכן כתב בהגהות סמ״ק [סימן ריש אות ז], וכן יש לנהוג. ועיין סימן תכ״ו [סעיף א]: **יח יוצא בכזית.** עיין סימן תפ״ב [בהגה], והעולם שבת [פ״ק ג] לא עיין שם:

תעו א לאכול צלי. ונאלו אלונות אין נוהגין לאכול צלי (לבוש סעיף ג). ונראה לי צלי ואח״כ בישלו ואח״כ [עשאו] [ב] צלי קדר יש לאסור מפני ערך לחם למהריק״ש

סעיף ז בסוף טוב לעשות סימן בשלם מצות לדעת אחו אחת ושמה ושלישים אחת להמוצים שמה למצה שלישית לכריכה: ראוי לעשות מצות של מצה רקיקים וקטנים לא עגים ותגולים:

שערי תשובה

(טו.) **אכל כחצי זית כו׳.** וכתב בשו״ת שבות יעקב חלק ב׳ סימן י״ח שאם אין לו בליל פסח רק חצי זית מצה אין חייב לאוכלו כלל, דאכילה בכזית משמע כו׳, ע״ש. וכן כתב בספר בני חייא סימן (תפ״ה) [תעה]. ובמחדיק ברכה [אות ד] הביא בזה תשובת חכם אחד, וגם הוא ז״ל הארוך [באות ה]. וחדעתו דכמו לענין איסורין חצי שיעור אסור מן התורה, כמו כן לענין מצוה עכ״פ קצת מצוה איכא. ועיין לקמן סימן תפ״ב [פ״ק א] מה שכתבתי בזה:

תעו (א) שנהגו. עיין באר היטב. ועיין בשו״ת בית יעקב סימן כ״ד דמתיר ג״כ צלאו ואח״כ בשלו, וע״ש בצלי קדר. והחק יעקב [פ״ק ב] כתב דאפילו בשלו ואח״כ צלאו צלי קדר אסור, משום מראית עין, ע״ש. וכן כתב ועיין לעיל סימן ש״מ סעיף ג׳ [פ״ק ה] מה שכתבתי שם, [פק יעקב פ״ק ט]:

מצה אבל אם היה סבור [ד] שהוא חול או שאין זו מצה [יח] (טו) **לא יצא:**

ה [פ] **אכל כזית מצה והוא נכפה בעת שמותו ואחר כך נתרפא (י) חייב לאכול אחר שנתרפא [כ] לפי שאותה אכילה היתה בשעה [כא] שהיה פטור מכל המצות:**

ו [ג (טו.)] **אכל (יא) כחצי זית וחזר ואכל כחצי זית יצא ובלבד שלא ישהה טו [כב] בין אכילה לחבירתה יותר מכדי אכילת** (טז) **פרס:** [הגה] ועיין לקמן סימן תרי״ב [סעיף (ג׳)] [ד] [כג]:

ז [כד] **אין חיוב אכילת מצה [כה] אלא טז בלילה הראשון** (יז) **בלבד:** הגה [יח] ז) ונהגו לעשות שלש מצות של סדר יז מעשרון [כה] [יט] זכר ללחמי מדה [כו] [כז] ועושים בהם (יח) סימן לידע איזה לאוכלה או שיהא לו שלישים [ג] ומיתים הראשונה עליונה והשניה באמצע והשלישית בתחתונה לכריכה [כא] ואם שיהא לא עיכב [ה] ואופין אותם גם כן כסדר [כז] [ו] ואם **(יב) נשברה אחת מהן.** לוקחים אותה (יט) [יי] לשניה דכלו סי פורסין אותה: [ד] **ואף בלילה הראשון יח יוצא בכזית:**

(ושיעור כזית עיין לקמן סימן תפ״ו):

סימן תעו

מנהג אכילת צלי בליל פסח. וכו׳ ב׳ סעיפים:

א [ו] מקום (א) **שנהגו א לאכול צלי [א] בלילי פסחים אוכלים מקום שנהגו (א) [א] שלא**

המורה על הרגשה זה אלא על אכילה לחוד, וכליעה אקרי אכילה. ובלבוש [סעיף ג הגהה] האריך במירוץ קושיא זו, וכמה שכתבתי לא קשה מידי. בנוסח חזכר למקדש כהלל י״ל היה כורך פסח מצה ומרור, וכן פירש רש״י בגמרא [פסחים קטו, ו ד״ה שהיה] על הלל שהיה כורכן בבת אחת דהיינו פסח עמהם: **(י) חייב לאכול אחר שנתרפא.** ולא אמרינן הומיל ואידמי אידמי, כיון שהזמן עדיין הוא ולא הוי משלומין. ולא אקשה ממה שכתוב ביורה דעה סימן של״ו [סעיף ג] בקטן והגדיל תוך ימי אבילות דפטור, כמו שכתבתי שם בביאורי [פ״ק ב], ע״ש: **(יא) כחצי זית כו׳.** נתרומת הדשן סימן קל״ט כתוב דמצוה מן המובחר לבלוע בימד כל הכזית מצה וכן של המרור כשהוא מרוסק: **(יב) נשברה אחת מהן.** פירוש, אפילו אם השלישית נשברה, דמשום הקדמה למצוה לא יאפה אחרת: **תעו (א) שלא לאכול צלי.**

עיין מה שכתבתי בסימן תע״ג סעיף ד׳ [פ״ק ד] לענין שני תבשילין. וכתב הטור בשם אבי עזרי [א] דלשבח מקום

ומרור על מצה אבל אם אכל מצה אלא אם כן אכל מרור אחר אכילה. ומה שכתבתי לא קשה מידי. בנוסח חזכר למקדש כהלל י״ל היה כורך פסח מצה ומרור, וכן פירש רש״י בגמרא [פסחים קטו, ו ד״ה שהיה] על הלל שהיה כורכן בבת אחת דהיינו פסח עמהם: **(י) חייב לאכול אחר שנתרפא.** ולא אמרינן הומיל ואידמי אידמי, כיון שהזמן עדיין הוא ולא הוי משלומין. ולא אקשה ממה שכתוב ביורה דעה סימן של״ו [סעיף ג] בקטן והגדיל תוך ימי אבילות דפטור, כמו שכתבתי שם בביאורי [פ״ק ב], ע״ש: **(יא) כחצי זית כו׳.** נתרומת הדשן סימן קל״ט כתוב דמצוה מן המובחר לבלוע בימד כל הכזית מצה וכן של המרור כשהוא מרוסק: **(יב) נשברה אחת מהן.** פירוש, אפילו אם השלישית נשברה, דמשום הקדמה למצוה לא יאפה אחרת: **תעו (א) שלא לאכול צלי.**

עיין מה שכתבתי בסימן תע״ג סעיף ד׳ [פ״ק ד] לענין שני תבשילין. וכתב הטור בשם אבי עזרי [א] דלשבח מקום

באר היטב

הה דרבנן ומצה דאורייתא, ומבטל מרור למצה, כן משמע בגמרא דף קט״ו. מ״ש [פ״ק יג], ע״ש: (טו) **לא יצא.** אפילו בליל שמיני לא יצא, [פק יעקב פ״ק יט]. ובמרור אף אם לא ידע שהוא מרור או שהוא קטור שהוא מוג ג״כ יצא, [פק יעקב [פ״ק יט], ע״ש: (טז) **פרס.** היינו מחצלת אכילה דאשורה עד סוף אכילה אחרונה, [מ״ש פ״ק טו]. וכתב הט״ז דאף שכל שלא הפסיק בשיעור זה יצא, מכל מקום מצוה מן המובחר לבלוע כזית מצה וכן מרור כשהוא מרוסק בפעם אחת, [פק יעקב פ״ק כב], כמו שכתבתי לעיל פ״ק י״ג ובפ״ק ד׳, ע״ש: (יז) **בלבד.** ומכל מקום מחויב לאכול בכל יום פת, אלא שיוצא בחצה עשירה, ר״ן, [מ״ש פ״ק טז]: (יח) **פיתן.** ואין לעשות אותיות להמרק, שבשובכרן אותה הוי אותה כיום טוב, רמ״א בחשובה סימן קי״ט, [יט) **לשניה.** ומחדיעות אלו נוהגין לעשות מהפיסה ד׳ מצות, וקורין לרמיני

ביאור הגר״א

[יח] [סעיף ז הגה] ונהגו. כמו שכתוב בפרק התודה [מנחות עז, א] דג׳ מצות באות מעשרון אחר: [יט] זכר כו׳. דהיוצא מבית האסורין צריך להדות, כמו שכתוב בפרק ט׳ דברכות [נד, א], ואמרינן בתודה [מנחות עז, א] שאם אפאן ד׳ חלות יצא, אחת לחמץ וג׳ למצות: [כ] **ושיעור בהם כו׳.** כמו שכתוב [יומא סב, א] בקופות השקלים, והיה כתוב בהן א׳ ב׳ ג׳ לידע כו׳: [כא] **ואם שיצה.** כמו שכתוב מגילה כ״א ב׳ שני שקדא כו׳ שלישי שקרא כו׳:

הגהות רעק״א

ר) (שם) **שהוא חול.** והו בר״ן [ראש השנה ז, ב ד״ה גרסי׳] בשם הרא״ה, ומזה רקדק בספר יום תרועה [ראש השנה] דף כ״ח [ע״א ד״ה א״ר אשי׳] דכל שכן כשיודע שהוא מצה ומחכוין שלא לצאת, ע״ש דלא יצא. וחמה על ב״י שהביא בשם הרא״ה סימן תקפ״ט [ד״ה וצריך] שאפילו צוחה ככרוכיא שאינו רוצה יצא, וחיזק סברא זו, ותקשיה דידיה אדידיה, ע״ש. ולענ״ד אינו מוכרח, דהרי לפי מה שכתב הב״י בשם הרא״ה דאף רצוחה שאינו רוצה לצאת יצא בשופר, אף דלהריא אמרינן [ראש השנה כח, ב] דמתעסק היינו מגבח נבחזי דלא רצה לעשות תקיעה אלא דמעצמו נעשית התקיעה לא יצא, ועל כרחך דזהו ערוף כיון דרצה לתקוע לשיר אלא דאמר שאינו רוצה לצאת ידי המצוה, אינו מעכב הכתה, וכל שאינו מתעסק ורצה לעשות תקיעה ממילא יוצא. א״כ חזינן דמתעסק גרע יותר מפירש שאינו רוצה לצאת בו, א״כ הכי נמי במצה, דוקא קסבר שהוא חמץ א״כ לא רצה לעשות המעשה אכילת מצה [נב], ודא סבר שהוא חמץ ומקרי מתעסק כמו מגבח נבחזי, וכדחזינן ג״כ בקדשים דאם סבר שהוא חולין מקרי מתעסק, אבל ביודע שהוא מצה דלא הוי מתעסק אינו מדיק במה שאינו רוצה לצאת בה, דבכונת לצאת ידי המצוה לא משגחינן, אלא צריך שידע שעושה המעשה, היינו שיודע שאוכל מצה. ואין כאן סרך קושיא על הב״י:

אוצר מפרשים

ג (סעיף ז בהגה) **ומגיחים.** עיין באר היטב [פ״ק יח], והוא כדעת מקובלים, ועיין תשובות בית דוד [או״ח] סימן (ד״נ) רנ״ז [השני]:

(אשל אברהם, א)

ד) טור בשם הרא״ש [פסחים פ״ו סימן ל; מרדכי שם לא, ב; הגהות מיימוניות מצה ומלה פ אות ו]:

ה) כל בו [סימן מח י, ג] ואבודרהם [עמוד ריז בשם הרלב״ן]:

ו) אגור [סימן תצא בשם מהרי״ל הלכות סדר ההגדה עמוד סט והו״מ סימן נח אות ג, בשם מהר״ם]:

לבושי שרד

(ד״) שו״ע סעיף ז **לשניה דבלאו** (ד) **הכי פורסין,** כנ״ל:

הגהות והערות

(א) תוקן ע״פ כמ״ש מהרו״ק:

(ב) בהגהות רע״א לספר יוסף מרדכי שם כתוב ״לעשות המצה בשמלא מצה״, ע״ש:

(ג) נוסף מהמהדורת אמ״ל מע״ש:

(ד) כוונתו לתקן שבדפוסי אמ״ל וויטרעפאלרע תצ״ג כתוב ״דלאו״:

(ה) ועיין פמ״ג בפתיחה כוללת לאו״ח מ״ג אות ה, ופפיחה להלכות ברכות הש״ר ד״ה עוד לאמי לתמיד:

(ו) נוסף מהמהדורת פרלג מקמ״ה:

תעו א) דברי רלב״ה שבתלמוד הטור הוכלו ג״כ במרדכי פסחים רמז תרם, והוא ברלב״ה מיתן תמה. אך המשך הדברים ומשכנו מקום מו׳ ליתא לפניו ברלב״ה שם, ובמרדכי לפניו הנוסח ואלנגו מקום שנהגו לאכול צלי, וכתב הגנדי יפה שם אות ח שהרש״ל הגיה במרדכי ״ונאמרן לשבח מקום שנהגו שלא לאכול צלי״ ועיין שיר״ל בנפש הגדולה אות ב. ונראה להוא הוספת המרדכי מו הטור, ולא מדברי רלב״ה הם:

ב) נוסף מהמהדורת אמ״ל ע״פ:

ג) הבית יהודה שם העלה שלא יצנו בגילה. וכתב השערי תשובה מיתן תעב ס״ק י ״נשאל אברהם הטעתיק בשם הרים יהודה להיקן, ונגב שיעויפיה רשיט ומזי מ״ש בנים יהודה בשם המג״א [שם ס״ק ם] ומבר שהם דברי בעל הספר״. וע״ע בנים יהודה במנהגי ק״ק מרגיל אות מו:

הרה"ג ר' אפרים הכהן וויס שליט"א

(3)

סימן כ"א

ביסוד וגדר דין יחץ ובדינא דמה עני דרכו בפרוסה

א

אי איכא קיום דין בעצם החציה או דאינו אלא הכשר מצוה

בשו"ע תע"ג סעי' ו', ויקח מצה האמצעית ויבצענה לשנים, ויתן חציה לא' מהמסובין לשומרה לאפיקומן וכו', וחציה השני ישיס בין שתי השלימות. ובמג"א שם סק"כ, דבעינן לחם עוני דדרכו של עני בפרוסה. והנה ריהטות דברי המג"א נראה דאין בהיחץ שום קיום דין, ואלא דהוי כהיכ"ת בעלמא ומשום דבעינן שתהא המצה פרוסה וכעני, ולפי"ז ה"ה דיכול ליקח לכתחילה ב' חצאי מצה ולא בעינן שיקח מצה שלימה דוקא ויבצענה.

ברם יעויין לשון הר"מ פ"ח מחו"מ הל"ו שכתב, ולוקח שני רקיקין, חולק אחד מהן, ומניח פרוס לתוך שלם ומברך וכו' ע"כ, והמבואר דלא סגי בלקיחת ב' חצאי מצה כי אם דבעינן שיקח מצה שלימה ויחלקה. וכ"ה ריהטות לשון המחבר שכתב, ויקח מצה האמצעית ויבצענה לשנים. גם מהא דתיקנו לנו רבותינו הראשונים את יחץ כאחד משיטי הסדר נראה דאכן איכא שום קיום דין בעצם החציה.

ושו"מ בזה דברים מפורשים בתשו' מהרש"ל סי' פ"ח ח"ל, ואח"כ יקח האמצעי שלימה ר"ל שאף היא תהיה שלימה, ואף שהיא לפרוסה עומדת, ויש לחם משנה זולתו, מ"מ להידור מצוה תהא שלימה ויצברנה עכ"ל.

והנה בסימן תע"ה סעי' ז' כתב הרמ"א [ומקורו בתגור בשם מהרי"ל], דאם נשברה אחת מן המצות לוקחים אותה לשניה דבלאו הכי פורסין אותה, ולפוס ריהטא משמע דליכא ענין ליקח שלימה דוקא ולחלקה, ול"ע וכבר עמד בזה בחק יעקב שם ס"ק כ"ח. ואמנם עיקר הדין שם לענין להצריכו אפיה חדתא וכמבו' למעיין, וי"ל דאמטו להכי לא הטריחוהו בזה. ואלא דיעויין במקור הדברים במהרי"ל (סדר ההגדה עמ' פ"ט) שם שסיים בזה, ואיסור גדול הוא לטרוח ביו"ט בחינם ולהכין מצה אחרת, והמבואר דכל שטורח בזה היינו טירחה בחינם, ומשמע דליכא שום ענין בזה. ואמנם בשינוי נוסחאות שם איתא גי' אחרת בזה, ויותר טוב לנהוג כך מלטרוח ביו"ט, באופן דמשמע להדיא דאיכא שום ענין בזה, ואלא דעדיף טפי למונעו מטירחה ביו"ט. ונפ"מ בכ"ז לדון במקום שאינו טירחה אי בעי ליקח מצה שלימה דוקא ולחלקה וכמש"כ.

ב

בדין אין מעבירין עהמ"צ גבי יחץ

והנה נחלקו הראשונים גבי דינא דיחץ אי בעי לבטוע מן המצה העליונה או מן האמצעית, דדעת הרא"ש המרדכי וההגהות מיימוניות דבועע מן האמצעית, ואילו דעת הסמ"ג והרוקח דבועע מן העליונה, והובאו השיטות בזה בב"י סי' תע"ג.

ושורש הפלוגתא בזה מבואר בראשונים הנ"ל, דדעת הני דבועע מן העליונה הוא משום דאין מעבירין על המצוות, ובדעת הני דפליגי יעויין במרדכי (סדר של פסח עמ' ל"ח) שכתב 'דאין מצוה בשבירת מצה לשנים'. והמפורש בזה פלוגתת הראשונים אי איכא שום קיום דין בעצם היחץ או דאינו אלא כהיכ"ת בעלמא. ואמנם יעויין בלשון

הגהמי"י שכתב, שאין זה מצוה כ"כ שבועע רקיק אחד לשניים א.

באופן דנמצא למאי דקי"ל להלכה דשפיר בועע מן האמצעית, הוא פלוגתת המרדכי והגהות מיימוניות מי איכא שום קיום מצוה בעצם הבציעה מי לא, ולדעת המרדכי אין בו שום מצוה, ולדעת הגהמי"י שפיר הוי מצוה אלא שאי"ז מצוה כ"כ, וע"ב הפלוגתא בזה.

ג

בדין מה עני דרכו בפרוסה - אי הוא דין בעצם המצה או בהמעשה אכילה

והנראה בזה, דהנה יעויין בפמ"ג א"ח סק"כ שכתב ח"ל, ובלענה עיי' מ"א, ביד ולא בסכין כדרך שהעני עושה עכ"ל. והמתבאר מדבריו, דיסוד האי דינא דיחץ הוא משום דאף עצם מעשה הפריסה הוא בכלל מה דרכו של עני בפרוסה, ב ג, ודוק. וא"ש לישנא דהגהמי"י שאין זה מצוה כ"כ, והיינו כי עיקר הדין דמה עני דרכו בפרוסה הוא לקיים מצות אכילת מצה בפרוסה, ואלא דבכלל זה הוא נמי ליקח מצה שלימה ויפרסנה, ומיהו אי"ז עיקר הדין, ואפשר דאף לדברי ההגמי"י אינו אלא הידור מצוה וכלישנא דהמהרש"ל הנ"ל.

והנה יש לחקור ביסוד האי דינא דמה עני דרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה, אי הוא דין הנאמר בעצם המצה דבעי להיות כלחם של עני ומה עני דרכו בפרוסה אף זו פרוסה, [ודומיא דדין פסול מצה עשירה דהוי נמי דין בעצם המצה ונלמד נמי מהאי קרא דלחם עוני]. או"ד דהוא דין בהמעשה אכילה של הגברא דבעי לאכלה כעני, ומה עני דרכו לאכול פרוסה אף זו בעי להיותה נאכלת כפרוסה, [ולפי"ז הוי דין זה דומיא דדין מה עני מסיק ואשתו אופה דנלמד גם הוא מהאי קרא ואף הוא אינו דין בעצם המצה כי אם באופן עשייתה].

ונראה להביא ראיה ברורה לזה, דהנה במתני' ל"ה א' איתא דיוצאין יד"ח מצה בדמאי, ובתוס' שם ע"ב (בד"ה יוצאין בדמאי), מסופק ר"י אי דוקא דיעבד כדאמרינן דאי בעי מפקר לנכסיה וחזי ליה ועדיין לא הפקיר להו, או"ד יוצאין אף לכתחילה הואיל ושרי לעניים ואכילת מצה נמי נקרא אכילת

א. והנה לדברי ההגהמי"י לא נתבאר לנו אי הפלוגתא בזה הוא משום דהני ראשונים סברי דזהו מצוה גמורה, או דס"ל דשייך דין אין מעבירין עהמ"צ אף במקום שאינו מצוה כ"כ. גם לדעת המרדכי דס"ל דאין מצוה כלל בעצם חציית המצה, אפשר דהני ראשונים לא פליגי אהא אלא דס"ל דשייך דין אין מעבירין אף גבי הכשר מצוה, ויעויין סי' תרכ"ה שנזכר שם דין אין מעבירין גבי עשיית סוכה ואף שאינו אלא הכשר מצוה לכאו'. ובמקו"א הארכנו.

ב. וביאור הדברים, דזה פשוט דמה עני דרכו בפרוסה אין הפשט דלעולם לית ליה כי אם מצה פרוסה, דמהיכ"ת בכך, ואלא דהביאור בזה היינו דלעולם אין דרכו של עני לבצוע ולקבוע סעודתו על השלימה, רק פורסה לשניים קודם סעודתו ואינו אוכל אלא חציה והשני מצניע לסעודה הבאה.

ג. ויש בהגדרה זו גם נפ"מ להלכה, דלפי"ז אין גדר השלימה דבעי ליקח ליחץ כגדר השלימה לענין לחם משנה, ואלא דכל שאין המצה חשיבא פרוסה כלחם עני שוב חשיב שלם לענין זה. ויש לדון לפי"ז במי שיש לו מצה השבורה בקצה ושורפה ע"מ לעשותה כשלימה דמאחר דאי"צ ליקח שלימה ליחץ הוי הבערה שלא לצורך ביו"ט.

עמיות, ע"כ. והנה פשוט דמה דאכילת מצה נחשבת אכילת עמיות היינו משום דכתיב לחם עוני ודרשינן לה מלשון עמיות, והמבואר בזה דבהאי דינא דלחם עוני נאמר דבעי להיות עצם המעשה אכילה בעמיות.

הלא מעתה הדרינן לקמייתא למשנ"ת לעיל דבכלל האי דינא דמה עמי דרכו בפרוסה היינו נמי שיקח מצה שלמה ויפרסנה כעני, דהנה פשוט דכל זה אתי שפיר אך אי נימא כהנך דהאי דינא הוא דין בהמעשה אכילה, דלזה י"ל דבכלל צורת מעשה אכילת עני היינו שלוקח מצה שלימה ופורסה, ואמנם אי נימא דאין זה אלא דין בעצם המצה דבעי להיותה פרוסה וכלחם של עני, הרי פשוט דאין מעשה הפריסה עצמו אלא כהיכ"ת בעלמא, ותו לא.

סימן כ"ב

בענין זמן מזיגת כוס שני ובדין הגדה על הכוס

הנה מנהגינו על פי שו"ע (תע"ג סעיף ז') למזוג לכוס שני אחר אמירת הא לחמא עניא וקודם אמירת מה נשתנה, וכ"ה להדיא בריטב"א בפירוש ההגדה, (ושם בהקדמתו הביא פלוגתא בזה). ואולם הר"מ בסדר ההגדה שלו כתב, טעם ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך הוא מתחיל על כוס שני ואומר בבהילו יצאנו ממצרים הא לחמא עניא ע"כ, ומפורש בזה דלדבריו בעי למזוג הכוס עוד קודם אמירת הא לחמא עניא, וכן הוא נמי בשבלי הלקט סדר פסח, ול"ב הפלוגתא בזה.

והנראה דהנה כתב הר"מ בפ"ז הל"י ז"ל כל כוס וכוס מארבעה כוסות האלו מברך עליו ברכה בפני עצמה וכוס ראשון אומר עליו קידוש היום כוס שני קורא עליו את ההגדה כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון וכו', והמבואר דלדעתו הא דאמרו בגמ' (קי"ז ב') ארבע כסי תיקנו רבנן כל חד וחד נעביד ביה מצוה הנה המצוה שנתקנה בהכוס השני הוא שיקרא עליו את ההגדה. וכ"ה להדיא בחידושי רבינו דוד ק"ט ב' ח"ל, שתקנו כל חד למצותו זה לקדוש 'וה לסיפור ההגדה' וה לברכת המזון וה להלל.

[**ויעויי'** עוד באור שמח פ"ז הל"א שכתב בביאור דברי הר"מ שם, מ"ע של תורה לספר וכו' שנא' זכור את היום הזה וגו' כמו שנאמר זכור את יום השבת, דהמכוון בזה הוא דכמו דבזכירת שבת תיקנו רבנן דבעי לזוכרו על היין הכי נמי הכא תיקנו רבנן שיזכור ויספר להמיסים על היין דוקא.]

האמנם הנה יעויי' בלשנא דהשו"ע (תע"ג ס"ז) מחגין לו מיד כוס שני כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם הסעודה, ומשמעות הדברים דכל עיקר טעם מזיגת הכוס השתא אינה אלא בכדי לעורר התינוקות. ול"ע בזה, שהרי אף אי לאו האי טעמא היה בעי למחגו, דהא בעינן שתאמר ההגדה על הכוס, ואשר מוכרח בזה לדעת השו"ע אכן ליכא להאי דינא. ויעויי' עוד שם במ"ב (ס"ק ס"ז) שכתב, מיד רוצה לומר שלא ימתין במזיגת הכוס עד שיגיע ללפיכך שאז צריך לאחוז הכוס בידו אלא מיד שמסיר הקערה מעל השלחן מחג ע"כ, ומפורש נפקא דבאמת אי לאו האי טעמא דלעורר התינוקות לא הוי בעינן

מעמד מלין סדר מלי למטמון כן דמוס כמו יום סתם סה: (ב) ומל"ל מי רפ"ם.
ומם מתמלר מדבריהם מם מרדש ר"ן מתמנה כיום מ"ל ומלת מתמנה בנוסח תפלת
מלוס מל"ל לתמנה* מ"ל מלת מנמר * דמלינו רמ"ם ומ"ל רמ"ם מ"ל
דמנמס מלר מלת מלי ומ"ל מ"ל מנס מלר מלת מלמון ומסנן מלמ"ל מנמס
מלת מלל"ל מנמס מ"ל מנמס מ"ל מנמס מ"ל מנמס מ"ל מנמס מ"ל מנמס
מלל"ל מ

באר הגולה

[illegible]

שערי אפרים

[illegible]

הגהות רעק"א

[illegible]

מחצית

[illegible]

חשקל

[illegible]

חכמת שלמה

[illegible]

באר היטב

[illegible]

שערי תשובה

[illegible]

ביאור הגר"א

[illegible]

יד אפרים

[illegible]

חדוש מוסר

[illegible]

לבושי שרד

[illegible]

דאין מעבירין על המצוות, וכמבואר להדיא בדבריו, וכן הוא להדיא בהגר"א שם, ולאו מדינא דזריזין מקדימין ואע"ג דהתם הוי העברת זמן, ומבואר א"כ דס"ל דאף בהעברת זמן איכא לדינא דאין מעבירין על המצוות, וחהו כדמוכח בשוגין, וגם עליו מיקשה קו' הטו"א.

ה) והנראה בביאור הד', דמצוות דאית להו זמן קבוע לעשייתן, שנתנה תורה קיצבה לעשיית המצוה, ליכא בהו לדינא דאין מעבירין על המצוות כשמעכב את עשייתן בתוך זמן המצוה, ואין עליו חיוב לעשותן בתחילת זמנם דוקא, וחהו משום דבהא דקבעה התורה זמן לעשיית המצוה נאמר דבידו לעשותה בתוך הזמן כרצונו, ובתוך זמנו לא מיקרי שמעביר על המצוה רק אם פגע בה והמיתה, ולא כשמשתהה בעשייתה.

אבן במצוות שלא קבעה להן התורה זמן מפורש לעשייתן, בהי אמרינן דמיכף שהגיע הזמן הראוי לעשייה חייב הוא לעשותן מטעם מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ואיכא לדינא דאין מעבירין גם בעיכוב זמן עשייתן.

ו) ועיקר הד' מבואר הוא להדיא בדינא דפדיון בכור, דכתב הרא"ש (ריש הלכות פדיון בכור) וז"ל, ואחר שיהיה בן שלושים יום יפדנו מיד, לא יאחר מצוותו, כמו שאמרו חכמים ושמרתם את המצות קרי ביה ושמרתם את המצוות, אם בתת מצוה לידך אל תחמיצנה, ע"כ, והובא ד' בטו"ע יו"ד (סי' ש"ה), הרי דבמצות פדיון בכור איכא לדינא דאין מעבירין על המצוות גם בעיכוב עשייתה, ושאני ממצות מילה ביום השמיני, והוא משום דבמצות מילה קבעה התורה זמן לעשייתה ביום השמיני, ועל כן בידו לעשותה בכל אותו היום, משא"כ בפדיון בכור דליכא זמן למצוותו, אמרינן שפיר דחייבין לקיימו מיד מטעם מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה.

ז) ולפי המבואר א"ש הא דאיתא בגמ' דלרא"י קורין את המגילה בחד"א מטעם אין מעבירין על המצוות, ואף דליכא הכא רק עיכוב בזמן עשייתן, שכן גם בה איכא לדינא דאין מעבירין, ורק במצוות שקבעה התורה זמן לעשייתן הוא דאמרינן דאין חייבין לעשותן בתחילת זמנם, וכל הזמן ראוי לכתחילה לעשייתן [אי לאו דינא דזריזין מקדימין למצוות].

וכן נמי א"ש ד' הרמ"א שכתב דחייבין לתקן את הסוכה מיד אחר יוה"כ מטעם מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, דלעשיית סוכה לא נתנה התורה זמן קבוע לעשייתה, ודמי לפדיון בכור וקריאת המגילה בשנת עיבור שחייבין לעשותן מיד משום מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה.

בשי' המהרי"ל דתענית יארצייט זמנה באד"ב

ח) התה"ד (סי' רל"ד) כתב דמי שנפטרו הוריו בשנה פשוטה, כשמגיע שנת העיבור יתענה באדר ראשון, ובטעמא דמילתא כתב דפסקינן כר' יהודה בגדרים דאדר ראשון הוא העיקרי, ועוד דבגמ' דלן איתא דלפי ראב"י קורין את המגילה בראשון משום דאין מעבירין על המצוות, ורשב"ג פליג עליה וקאמר דקורין בשני משום דמיסתם גאולה לגאולה עדיף, הרי דאי לאו האי טעמא, גם רשב"ג היה מודה בראשון עדיף משום דאין מעבירין על המצוות, וא"כ גבי תענית כו"ע יודו דיתענה בראשון משום דאין מעבירין על המצוות.

מבואר מד' תה"ד דאפילו אי איתא דהלכה כר' מאיר דאדר ב' הוא העיקרי, מ"מ במצוות דשייך בהו טעמא דאין מעבירין על המצוות עדיף טפי לעשותן באדר א' מטעם אין מעבירין עה"מ, ולא באדר ב' אף שהוא העיקרי, שכן כתב דבמגילה אי לאו טעמא דמיסתם גאולה לגאולה, היו קורין אליבא דכו"ע בראשון משום אין מעבירין עה"מ.

ט) השו"ע (סי' תקפ"ח) כתב בשם מהרי"ל דיתענה באד"ב, משום דס"ל דהלכה כר' מאיר דאד"ב הוא העיקרי, וא"ב הא מפשטות הסוגיין משמע דטעמא דאין מעבירין עה"מ עדיף, וכמש"כ התה"ד, ואמאי כ' מהרי"ל להתענות בשני, וכתב המחצית השקל ליישב, דס"ל למהרי"ל דתענית יארצייט לא שייך בה דינא דאין מעבירין עה"מ, שכן החיוב להתענות אינו משום כבודם של ההורים דליהוי דבר מצוה, כי אם משום דריע מזליה דבן ביום מיתת הוריו,

ועל כן מתענה הוא להגן על עצמו, וא"כ אין שייך כזה דינא דאין מעבירין עה"מ, משא"כ התה"ד ס"ל דהתענית הויא משום כבודם, ולכך נקט דאיכא כזה לדינא דאין מעבירין עה"מ.

ג) **אמנם** נראה ד"ל עוד בדעת המהרי"ל, דס"ל דרק במגילה איכא לטעמא דאין מעבירין עה"מ ולא בשאר המצוות שזמנם באדר, וזהו משום דלמגילה רק אדר אחד הוא הזמן, והנידון הוא איזה הוא, ומה אמרינן שפיר דמחמת טעמא דאין מעבירין עה"מ קבעו את אדר הראשון ולא את השני, משא"כ בשאר מצוות שבדיעבד יכול לקיימם בשניהם וכמו שנתבאר לעיל, הנידון הוא באיזה מהן ראוי לעשותן לכתחילה, דאיזה מינייהו הוי חודש אדר העיקרי, ומה ס"ל למהרי"ל דעדיף לעשותן באד"ב שהוא החודש אדר העיקרי והוי עיקר הזמן לעשיית מצוות שזמנם באדר, ואע"ג דמשהה עי"ז את עשיית המצוה, ליכא כזה לדינא דאין מעבירין על המצוות כיון דלא הגיע עדיין עיקר הזמן, והוי כמו שלא הגיע זמן המצוה, משא"כ במגילה דהנידון הוא על הזמן גופא איזה הוי, כזה אמרו שפיר בגמ' דמטעם אין מעבירין עה"מ קבעו את אדר א' לזמן הקריאה ולא את אד"ב.

בשי' התה"ד דכשמתו הוריו בשנת העיבור יאמר קדיש באותו אדר שמתו

א) **התה"ד** (סי' רל"ד) כתב, דמי שמתו הוריו באדר בשנה פשוטה, כשמגיע שנת העיבור יום ויאמר קדיש באדר ראשון, אמנם אם מתו בשנת העיבור בשני, יעשה לעולם בשני, והובאה שיטתו ברמ"א (סי' תקס"ח ז').

ב) **והנה** התה"ס (תשו' קס"ג) כתב וז"ל, מנהגי בירושלמי פ"ק דמגילה דכתב שם בפשיטות דשנת הגזירה מעוברת היתה וכו', וד' הירושלמי בפשוטו לע"ג, דא"כ נעשה הכם באדר ראשון ובהא כו"ע מודו דיש לעשות באד"א, ומ"ט קבעוהו אנשי כנה"ג באד"ב, ואי משום מסמך גאולה לגאולה, אטו מי שנעשה לו נס בשבט יעשה לו יו"ט סמוך לניסן משום מסמך גאולה לגאולה אתמהה, עכ"ד.

ג) **והנה** מד' התה"ס נראה דנקט דאם אירע המאורע באד"א, א"כ בשנה מעוברת כל עיקר זמנו הוא רק באד"א, ואד"ב לא הוי זמנו כלל, ואם לא קיים את דינו באד"א עבר זמנו, ואד"ב אינו ראוי כלל לקיום המצוה, וכמו שדימה זאת לנעשה לו נס בשבט דאין לו לעשות יו"ט באדר.

אבן י"ל דאין כוונת התה"ד לומר דאם אירע המאורע בשנת העיבור הוי כל עיקר זמנו רק באדר שבו אירע המאורע, כי אם דזהו זמנו לכתחילה, ואף דאמרינן דאם אירע בשנה פשוטה הזמן לכתחילה הוא באד"א, דזהו החודש העיקרי, מ"מ כשאירע בשנת העיבור זמנו לכתחילה בחודש שבו נעשה הנס, אמנם בדיעבד יכול לעשות יד"ח גם באד"ב, דגם אד"ב הוי עדיין זמן הראוי למצוה.

ומדוקדק כן להדיא מד' הרמ"א, שכתב דאם מת בשנת העיבור באד"ב, נוהגין להתענות בשני, הרי להדיא בדבריו דאף הראשון הוי זמנו, אלא דנוהגין לכתחילה בשני.

ד) **ומעתה** א"ש ד' הירושלמי, דאף דנעשה הנס באד"א, מ"מ עושין את הפורים באד"ב מטעם מסמך גאולה לגאולה, ולא דמי למי שנעשה לו נס בשבט, דהתם אדר לא הוי זמנו כלל, משא"כ אד"ב הוי נמי זמנו.

ה) **וראיה** לדבר נראה, מהא דס"ל לנטש [הובאה שיטתו לעיל] דלהמי פוסקים דסברי דאם מתו הוריו באדר, בשנת העיבור מייבין לנוס בתרוייהו, הדין כן אף אם מתו בשנת העיבור, והשתא אי נימא דכשאירע המאורע בשנת העיבור זמנו הוי רק באותו אדר שבו הוא אירע, אמאי א"כ כשמתו הוריו בשנת העיבור מייבין לנוס בתרוייהו אלא משמע דס"ל דאף בכה"ג הוו תרוייהו זמנו, אלא דס"ל לתה"ד דכל שהיה המאורע בשנה מעוברת, להמי פוסקים דס"ל דאין מייבין בתרוייהו, עדיף טפי לקיים את המיוב באותו אדר שבו היה המאורע, אבל גם אם לא קיים את מיובו באותו אדר, יכול לקיימו בשני.

בדין הנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העיבור

א) **הרמ"א** (סי' נ"ה י') כתב וז"ל, ומי שנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העיבור אינו

"צריך לשקעיה ברחוסה משום קפא. מרש שמחזרת שנהפוך שנמחזרת יש בו מרש כדרך הכלים: הא לא נגע. יהו נמשקה: הא בעלמא איתמר. בשר מיטולין שאינן קנוי שיכול ידיו לטיבול ד'כמגעל ידיו לתאמרינן (ריטיב פ"ב מ"ה) כשל ידו תחת משכיבה תחת מרוכה נגרך ליטול שאינה ולפי שכיבה לשמוכה לא היתה לשם קדושה לכך סבר המקשה דכתר נטילה ליכה למיגנר שמא יגע ולפי זה נרחה דאין לנגרך על איתה נטילה כיון דליכא הכא מלוה לשמוש דברי ר"ח כן עכך (תוליון דף קו.) וכ"ם אין אליון תנו נהמיון מלכותאה עלמנו ותלמיד אלכלון מחלין ואין לנו לריכין לאיתה נטילה והמנהר הרי זה מנהר בריכה בכמלה וכבל מדרים כתיב צריך על הנטילה לנגרך ואין נרחה כרפרשים: **קפא** · פי' ר"ח שלנגת כדמיא הסולעת שבמיקרי ויתיש ובמיקרי נפיט והקפא שבירק ובירמוש שבירן ומוקן הרי אלו מוקרים ואין מיקפי מינה לבשולא דאמר בסוף אלו מרימיה (תוליון דף סו:) קיטות שהנלגים בלוביה לאסר משום שרן הטורן על האלרן ומיהו שמולא סבר אחיך בריחה דמייתי הסם ומיהו קלן דמלת אמלי לא מייתי הר בריחה סם ומוד שמולא היכי אכל מרוכר בסמא דבי מיתת דבריק לנו שלא יסת שם קפא אל"ל אמלי לריך מרוסה כיון דליכא קפא ואמת גרוב ירקות אין כהם קפא ומסדר שמולא לרוכה ומשום סכנה הקפא חיישינן (מיטולין דף לט:) ולריך מרוסה: **צריך** שיטול בעיטול עבד ליה כחר הטיליא דבני נמלה דנגן בחמנה אחרון ראי לא מסקע לית לנה ליה: נמלה ירים: **אסוחי** מסת דעתיה דבנא עקבא ודרש דעיל ריש בטבול הטוון שבריה שבלי ריש בטבול שני ואחריה למה לי מטיל ירים שני: הא מטיל ירים ומנא מטיל ירים ומנא נמלה ירים ומנא ומסקן ויל"ל דכיון שעכל יוטיל ומסקן' בין הסמוכין בריחוי ואחר אחרתא ולאלא אלמא מסת דעתיה הנגע בחדרי הסמוכין הלכן צריך נמלה ירים ירים שבה: **אמר** רבא בלע מדה יצא בלע מדה לא יצא בלע מדה ומחוד יהי בלע מדה ומחוד יהי יצא טרבן בטבל הבלוע אין ידי מדה לא יצא אמר רב אשי מדה ואחרי ואחרתא בטבל כל אחר ואחר ואין מקרן הטלון אלא לטבל מי שאשר הנגע רב אשי בלוה לטבל מי בלע מדה ומחוד יהי יצא ידי יה

כז מוזגים וכו׳. לא יאמר אנו מחייבים לטבל וכו׳, דאינו אלא היכר מפני המינוקות, רק יאמר אנו מטבילין (טור שם). כשיאמר והיא שעמדה לאכזריותו וכו׳ יאמר הכוס בידו ויכסה הפת, עד מגילנו מידם (של״ה מפסח פפסחים ב, ד ד״ה וכשמברך). כשיאמר פסח, לא יגביה הכשר. צריך לומר וְנֶאֱמַר לפניו שירה מדשה הללויה, דקאי על גאולת מצרים שעברה, וגם יש אומרים דהלל אמרו משה וישראל כדאיתא פרק ערבי פסחים [קיח, א] (נ״ח רמח, ג ד״ה ומ״ש וקורא, נשם רש״ל שו״ת סימן פח והגהות הטור של״ה שם ד״ה נעגין): כח באצבעו. נוהגין לזרוק באצבעו על שם אצבע אלהים היא [שמות ח, טו], דלא כמו שכתב בהגהות מנהגים [הלכות ליל הסדר אות לח] לזרוק בזרם קטן, עכ״ל דרכי משה [אות ח]. ובילקוט [שמעוני] פרשת ואתחנן [רמז קפג] מביא פרקי רבי אליעזר [פרק מח] שבקמילה הכה הקדוש ברוך הוא למצרים ועל זה נאמר אצבע אלהים היא, ואי״כ יש לזרוק בקמילה: כט י״ו פעמים. כנגד תרבו של הקדוש ברוך הוא שנקרא יוה״ך (דברי משה שם): לי יכסה הפת. שלא יראה בושתו, דאיתא סימן עו״א סעיף ט״. (ט) כשחל פסח במוצאי שבת יאמר מן הפסחים ומן הזבחים, אלא [הקרבנו*] מגיבה, שאין מגיבה דומה שבת (נ״ח רח, א ד״ה ואריך, נשם מהר״י ווייל סימן קנג). ועיין בטור [רטו, א]:

ז כז מוזגים לו [לח] (מ) מיד כוס שני יא כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה ואם אין חכמה בבן אביו מלמדו [מא] ואם אין לו בן אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל את עצמו ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה [לה] (כד) מה נשתנה וכו׳: הגה [מב] (י) וכשהבן לו התשה שואלת אין צריך לומר מה נשתנה אלא מתחיל עבדים היינו לפרעה מחזיר הקערה שבה המצות לפניו וקורא כל ההגדה ד (יא) וכשיגיע למצה זו צריך להנביה להראותה למסובין שתתחבב המצוה עליהם: הגה (יב) ויש להגביה מצה הפרוסה שהוא כלחם עוני: [לו] וכן כשיגיע (כה) למרור זה ה [מד] וכשיגיע ללפיכך מגביה כל אחד כוסו עד שחותם גאל ישראל: הגה (יג) ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס כח [לז] (כו) [מה] באצבעו כשמגיע לדם ולא ומכרום עשן וכן כשמזכיר המכות דל״ך עד״ש באל״ף בכלל ובפרט [מו] הכל כט י״ו פעמים [מח] (יד) והיה הפת מגולה [לח] בשפה [לט] שאומר ההגדה עד לפיכך (כו״) שאותו [מז] הכוס (כו) בידו [מט] ואז לי יכסה הפת:

סימן תעד

על כוס שני אין מברכין. ובו סעיף אחד:

א שותה כוס שני (טו) (א) ואין מברך עליו לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה [א] שאין מברכין בורא פרי הגפן כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של ברכת

ב) כמה שאין לומר שאין אנו מחייבים לטבל כו׳, דמשמע שבלילה הזה אנחנו מחייבים לטבל, הה אינו, דאינו מחייב לטבול אלא משום היכרא דמינוקות, אלא יאמר אין אנו מטבילין כו׳. ובגמרא שלנו [קמח, ב] איתא מחייבים לטבל, וצריך לומר דטעות הוא. כתב במהר״ל [פדר ההגדה עמוד קג] דאנחנו גדול יקר לאפיקומן, ולא פחות מאכילה, דהיינו אלא אכילת הקטן, ויש לחת טעם לזה לפי שאותו האכילה של אפיקומן הוא עיקר המצוה שיאכל באמרונה. כתב המרדכי [בתוספת מערבי פסחים לח, ב] דצריך לומר ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, דהא אוכלין אמילה מן המגיבה והיינו הזבח, אבל הפסח נאכל על השובע. וכתב מהר״י וויל [סימן קנג] שאם אל פסח במוצאי שבת צריך לומר נאותה לילה מן הפסחים ומן הזבחים, דאין מגיבה קריבה בשבת. כתב הטור [רח, א] שיש לומר ונודה לך שיר חדש, ואין לומר שירה חדשה, כיון שהוא אומר על הגאולה העתידות שהיא לשון זכר, כדאיתא במדרש [שמות רבה פרשה כג, יא], עכ״ל. ונטפסו שבמידורים שלנו כתוב ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה, גם זה אינו נכון, כיון שאומר ונאמר ממילא קאי על הגאולה העתידה. ובקצת ספרים לא כתב כלל הך שירה חדשה, וכן נכון, דבאמת קאי על הגאולה שעברה, שהרי קורין הלל המצרי. ובמרדכי של זקני מהר״י בר בצלאל ז״ל היה נקוד ונאמר בסגול, הה נכון טפי [ושייך לומר*] שירה חדשה [יד], כי נאמר בסגול הוא לשון עבר:

ג) מהרי״ל [פדר ההגדה עמוד קה]:

ד) מהר״י ווייל [סימן קנג]:

ה) מהרי״ל כה] [שם עמוד קו; מהר״ם סימן שלא אות ז נשם רלאי״ם כו]:

ו) אגור [סימן מצלא] וב״י [רח, ב ד״ה ומ״ש וטהגין נשם שו״ת מהרי״ל סימן עם אות כ]:

ז) מהרי״ל [פדר ההגדה עמוד קה]:

ח) מהר״י ווייל [סימן קנג]:

ט) מהרי״ל כה] [שם עמוד קו; מהר״ם סימן שלא אות ז נשם רלאי״ם כו]:

י) אגור [סימן מצלא] וב״י [רח, ב ד״ה ומ״ש וטהגין נשם שו״ת מהרי״ל סימן עם אות כ]:

יא) שו״ע סעיף ז וכשיגיע למצה זו. עיין כנסת יחזקאל סימן קי״:

יב) מג״א סק״ל כשחל פסח וכו׳. עיין כנסת יחזקאל סוף סימן כ״ג:

יג) שו״ע סעיף ז וכשיגיע למצה זו. עיין כנסת יחזקאל סימן קי״:

יד) מג״א סק״ל כשחל פסח וכו׳. עיין כנסת יחזקאל סוף סימן כ״ג:

שערי תשובה

(כז) בידו. עיין באר היטב. וכתב באור החיים פרשת בהעלותך [במדבר ט, יד ד״ה ועשה] גר יכול לומר כל סדר ההגדה עבדים היינו כו׳, והביאו בברכי יוסף [אות יח]. ומה שכתב [באר היטב] בנוסח מן הזבחים דמוצאי שבת יש לומר להיפך, עיין בכנסת יחזקאל סוף סימן כ״ג דבשנת תפ״ז היה פסח במוצאי שבת ודרש בשבת הגדול שלא לשנות הנוסח, שאנו מתפללים שנזכה לאכול פסחים כשיבנה בית המקדש, והיינו כשלא יחול בשבת, ואף אם לפי הקביעות לשנה הבאה יחול בשבת אין בכך כלום, שאז יקדש על פי הראיה, ע״ש:

באר היטב

ולכן אין ליתן שום מצה על השלחן על אחר הסדר, מהרי״ל, [מ״א ס״ק כו]: (כד) מה נשתנה. לא יאמר אנו מחייבים לטבל וכו׳, אלא אנו מטבילין, דאינו מיוב אלא משום היכרא, טור. כשיאמר והיא שעמדה לאכזריותו וכו׳ על הקדוש ברוך הוא מלילנו מידם יאמר הכוס בידו, ואז יהיה הפת מכוסה כשאותו הכוס בידו. וכשיאמר ונאמר לפניו שירה חדשה צריך לומר ונאמר בניקוד קמוץ וְנֶאֱמַר, שהוא לשון עבר, צריך לומר שירה חדשה, ט״ז [ס״ק ט], דקאי על גאולת מצרים שעברה, ב״ח רש״ל של״ה, [מ״א ס״ק כו]: (כה) למרור. אבל כשיגיע לפסח שהיו אכזריותו וכו׳ לא יאמר בידו, דהוי כמגביה קדשים (כו) באצבעו. כתב הגר״א מנהגים דש לזרוק בקטנה דהיינו הזרם. והמ״א כתב דש לזרוק בקמילה שהוא אלל הקטנה, דבקמילה הכה הקדוש ברוך הוא למצרים. והדרכי משה כתב דש ליקח באצבע דוקא ואל למה שנאמר אצבע אלהים היא, וכן עיקר, מק יעקב [סק״ק לז]. והאר״י ז״ל [פרי עץ חיים שער חג המצות פ״ז בהגה] כתב לשפוך מהכוס עצמו: (כו*) שאותו הכוס. והמרי״ז ז״ל [כה] גם כשיאמר והיא שעמדה עד מידם יאמר הכוס בידו ויכסה הפת: (כז) בידו. נוטפח הברכה אשר גאלנו כתב מהר״י וויל כשחל פסח במוצאי שבת דש לחפך ולומר אמלה מן הפסחים ואח״כ מן הזבחים, שאין מגיבה דומה שבת, ובגליל ב׳ לחיפך, ע״ש. ובפסח מעודן סימן רס״ח כתב שיש לומר הכל נוטפח אחד מן הזבחים ומן הפסחים. והקמחת אחרונים כמהר״י וויל, [מק יעקב ס״ק מ], וכן כתב הב״ח, [מ״א ס״ק לן]. נאמרים הלל אין לחשב מוטה אלא באמה ובילאה, של״ה, [מק יעקב ס״ק לה]. כתב לנוח [סעיף ז] אין נוהגין לברך על הלל מיון שמתלקין תיו קודם הסעודה ואינו לאחר הסעודה. קומת מיב בקריאת ההגדה, וכשמגיע למצה זו ולמרור זה אין לומר זה, אלא מצה שאנו אוכלין וכו׳, עיין מק יעקב ס״ק ל״ט:

ביאור הגר״א

עוקרין כר, ועיין תוספות שם ד״ה למה כר: [מ] [בשעיף ז] מיד. ר״ל, אחר עקירת הקערה תיכף, כדי שישאל, וכמו שכתוב שם [קטז, א] וכאן הבן שואל כר, וכמו שמבאר והולך: [מא] ואם אין. גמרא שם: [מב] [הגה] וכשהבן. שם קט״ו [ע״ב] קט״ז [ע״א] פסרתן כר: [מג] [שרש] וכשפתחיל כר. עיין תוספות [שם] קי״ד א׳ ד״ה הביאו כר׳: [מד] וכשיגיע ללפיכך. מדרש שוחר טוב [כב]. ואמר שם כדי לומר שירה על היין, כמו שכתוב בערכין י״א א׳, והלל היא השירה, כמו שכתוב שם יו״ד ב׳ ובפרק ד׳ דראש השנה [לב, ב] ובפרק א׳ דמגילה [יד, א]: [מה] [הגה] ונהגין לזרוק. כמו שכתוב בירושלמי ריש פרק ערבי פסחים מנין לד׳ כוסות כר, ורבנן אמרי כנגד ארבעה כוסות של פורענות שהקדוש ברוך הוא עתיד להשקות את אומות העולם כר, ע״ש: [מו] הכל ריו פעמים. [מז] [מח] ויהיה הפת כר. כמו שכתוב שם [קטז, ב] שעונין עליו דברים: [מט] ואז כר. כמו שכתוב שם ק׳ ב׳ ואם הביא כר. וכתב הרא״ש שם [פ״י סימן ג] בשם הירושלמי [כו] מפני בושתו שהוא מוקדם בפסוק [דברים ח, ח] ומוקדם לברכה [סימן ריא סעיף ד]:

תעד [א] [בשעיף א] שאין מברכין. כמו שכתוב שם [פסחים] ק״ג ב׳ מר זוטרא

(22)

הרה"ג ר' מאיר שטרנבוך שליט"א

חלק ב

מועדים חג הפסח סימן רנד וזמנים קכט

עבדים היינו: בש"ע מבואר שכאן מחזיר הקערה שצריך לומר הגדה על הפת כשמגולה, וביאר מרן הגאון דבריסק זצ"ל שזהו מעיקר חובת הגדה לומר הגדה על הפת, וכשם שאומר קידוש על היין כך מצוה לומר הגדה על פת דהיינו מצות, ומקור הדבר דרשת חז"ל (פסחים קטו:) לחם עוני „שעונין עליו דברים הרבה" והיינו שאומר הגדה על המצה דהיינו הלחם עוני ע"כ.

ומעכשיו נלע"ד פשוט דמאחר שמצות מצה בפרוסה דוקא וכדדרשינן מה דרכו של עני בפרוסה, וזהו חיוב מעיקר הדין לצאת מצות מצה בליל פסח בפרוסה, ומבואר בש"ע דמגלה המצות בשעה שעונין עלה דברים והיינו אמירת ההגדה, וא"כ ראוי לגלות בשעת אמירת הגדה הפרוסה שעיקר מצות מצה בה דוקא ויוצאין בה ידי חובתו, ובה עיקר המצוה לענות עלה דברים הרבה דהיינו לומר עלה ההגדה, וא"כ בשעת אמירת הגדה ראוי לדקדק שהפרוסה דבאמצע ראוי להניחה מגולה למעלה ולומר עלה הגדה, ואחר כך בשעת המוציא ולחם משנה מניחה באמצע בין השלימות דוקא, אבל תמהני שלא מצאתי כעת בפוסקים שיביאו שהדין כן וכמדומני שלא נהגו כן.

ותמהני עוד שבסדר הגדה של רבינו הגר"א זצ"ל מובא מנהגו לסלק הקערה לפני מה נשתנה, ואינו מחזיר עד ר"ג היה אומר, ותמהני למה לא יחזיר בלעבדים היינו ויאמר על הפת דברים הרבה, וגם המצוה במצה ומרור מונחין לפניך, ודק בר"ג היה אומר לבד מחזיר ואומר על המצה, ומשמע דלדעתו לחובת עונין עליו דברים אינו צריך שתהא לפניו ומגולה, ודק בר"ג היה אומר שאז אומר מצה זו ע"כ מחזיר הקערה ומראה באצבע המצה או מגביה וא"ש, אבל רוב הפוסקים ומפרשים דעתם לומר נוסח הגדה מעבדים היינו על הפת, וא"כ נראה שצריך להניח למעלה מגולה הפרוסה כמ"ש.

ואלו לא הוציא: כאן הבן שואל מה הבדל יש בין שיעבוד מצרים לשיעבוד מלכיות, ואדרבה בזמנינו ראינו שנשחטו ונטבחו באכזריות רבי רבבות מאחינו בני ישראל, ועדיין היום נמצאים במצוקה וייסורים רבי רבבות מאחינו בני רוסיא ועוד ארצות, ומההורבן והלאה בכל דור ודור מנת חלקינו רק שיעבוד צרות והריגות, וא"כ היאך אנו מתפארים שאלו לא הוציא הקב"ה אבותינו ממצרים היינו אנו משועבדים, והלא בעו"ה גם אחר היציאה מצבינו לא הוטב בזה היום.

והאנ משיב ומאריך ומבאר המצוה להאמין בבודא עולם אלקינו ית"ש, שהמפרשים נחלקו בעיקר מצות אמונה מהו ענינה, אי סגי באמונה בפשטות לבד, או דאוי לידע ולהאמין והיינו שמצוה להתבונן ולהבין כל אחד כפי הבנתו.

ודבר נאה שמעתי שפירש ע"ז כמדומני הגרי"ל בלוך זצ"ל מטלז, שבגמרא חולין (יא:) מקשינן מנלן אצל כל אדם שאביו הוא אביו דלמא לאו אביו הוא, ומתרצינן שרוב בעילות אחר הבעל, וא"כ מדין רוב יש לתלות בכל אחד שאביו הוא באמת אביו, ומ"מ מי שבא היום לאחד ויאמר לו מנא לך שאביך הוא אביך לא ישיב מדין רוב, ואדרבה ירגז על תשובה כזאת, דק שאביו הוא אביו מרגיש בחוש ואינו צריך הוכחות וראייות, וכן הדבר באלקינו ית"ש יש הוכחות וראיות ברורות שיש אלקים בעולם, אבל אנחנו בית ישראל בנים למקום והאמונה חושית ולא רוצים לשמוע ע"ז הוכחות או ראיות.

ונראה שלפני הנסים ונפלאות האמונה אצלינו רק שכלית, אבל לאחר הנסים ונפלאות במצרים כשראינו עין בעין גבורת אלקינו ית"ש האמונה חושית כהנ"ל, ונ"מ דהאמונה בשכל אינו עומד בשעת נסיון, ואם האמונה חושית עומד לנצח כשם שבן נשאר לעולם נאמן לאביו, ולאמונה כזאת זכינו רק אחר הנסים ונפלאות במצרים עין בעין ממש עד שבהר סיני פסקה זוהמתינו ולכן הרושם וחוש דאז נשאר שקוע בנו ובבנינו עד עולם.

וזהו דקאמר בעל הגדה עבדים היינו לפרעה במצרים והיינו עבד בגוף כמשמעו, וגם בנפש משועבדים היינו לפרעה שצעק מי אלקים שאשמע בקולו במצרים, ולישראל אז אמונה שכלית ולא עמדה להם בשעת נסיון שירדו למ"ט שערי טומאה, עד שמלאכי מרום צעקו הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז מה נשתנו אלו מאלו, אבל הקב"ה הוציא אותנו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, והיינו שראינו אותו בגלוי כששינה דרכי הטבע, והאמונה אצלינו מאז בחוש וכבן לאב, וזהו לבד העיקר ותכלית דיציאת מצרים ומצות סיפוד בליל ט"ו, ואלו לא הוציא הקב"ה אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, ודייק משועבדים היינו ולא עבדים שהכוונה בנפש, דמי שרק בשכל מאמין ולא מרגיש, משועבד עוד למצרים שלא הבינו גם אחר הנסים אמונה חושית ונשארו לעולם בטומאתם כפי שכלם והבנתם ואכ"מ להאריך עוד כאן.

היו מסבין בבני ברק ומספרים ביציאת מצרים: וקשה דמצות הסיבה רק בשעת אכילה ושתיה ולא בשעת סיפור יצ"מ וכמבואר באחרונים בשם השל"ה וכמנהגינו, ולכאורה מכאן דאיה לשיטת המאירי בפסחים (קח.) שצריך הסיבה בשתיית ד' כוסות ובדברים שהכוסות מסודרים עליהם ר"ל קידוש הגדה הלל ובהמ"ז ע"ש ושפיר קאמר שהיו מסבין בבני ברק ומספרים ביצ"מ.

אמנם האמת דמלבד מה שלשון מסבין אינו הסיבה דוקא, ויש לפרש לשון סביב שישבו סביב, רק אפילו נימא כהמפרשים כאן לשון הסיבה, נראה שרק בסדר הגדה אין להסב אבל כאן שסיפרו עד עמוד השחר מיירי בגמר הסדר ולאחר האכילה וכה"ג שרי, והא דמזכיר בכלל בהגדה שהסיבו, נראה שחידוש קמ"ל דבהסיבה אדם ביישוב הדעת ואינו טרוד עיין רש"י סוכה ו. ד"ה מיסב, ומ"מ גם ביישוב הדעת מרוב חביבות המצוה לא הפסיקו וסיפרו עד עמוד השחר.